

Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb

Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy usporiadali 8. 12. 2010 medzinárodné sympóziu na tému „Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb“. Uverejňujeme referáty, ktoré budú vydané v osobitnom zborníku.

Obsah

Predslov

PhDr. Igor Cibula

HLAVNE REFERÁTY

R. Laml: Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny

M. Polreich: Zpravodajské služby jako tmelící prvek nadnárodních zájmů

J. Čarnogurský: Spravodajstvo v ére nadnárodných organizácií

P. Zeman: Naše zájmy nejsou totožné, ale to neznamená nepřátelství

J. Kohutiar: Zdravý národný a zdravý nadnárodný záujem nie sú v konflikte

M. Barto: Ako sa rieši vzťah národného a nadnárodného vo finančnom sektore a čo z toho vyplýva pre spravodajské služby

M. Tudžman: Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb

J. Schneider: Politické zájmy v činnosti zpravodajských služieb

P. Kuchta: Prečo spravodajské služby plnia iba úlohy operatívneho charakteru ?

M. Žitný: Krátky pohľad na národné a nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb po afére Wikileaks

Závery zo sympózia

Predslov

Aktuálny vývoj za poslednú dekádu tretieho tisícročia naznačuje, že sa zväčšuje priestor pre nadnárodný záujem v činnosti spravodajských služieb. Nadnárodný záujem vo všeobecnom slova zmysle našiel už výraz v medzinárodných konvenciách zásadného významu, ale so zreteľom na špecifiká spravodajskej činnosti nie je jednoduché uplatniť ho v tak citlivej sfére, v akej pôsobia spravodajskej služby. Zatiaľ najviac akceptovaným je zdieľanie spravodajských informácií, ktoré sa týkajú boja proti medzinárodnému terorizmu. Existujú aj niektoré ďalšie oblasti, kde možno konkrétne definovať nadnárodný záujem spravodajských služieb jednotlivých štátov alebo skupín štátov.

V medzinárodnej spravodajskej komunite – ale nielen medzi profesionálnymi spravodajcami – sa prezentujú rozličné názory na to, či existuje zhoda alebo konflikt medzi národnými a nadnárodnými záujmami v činnosti spravodajských služieb jednotlivých štátov. Možno považovať za užitočné venovať pozornosť týmto názorom aj z toho hľadiska, že spoľahlivo fungujúce spravodajské služby sú akýmsi špecifickým atribútom suverenity štátu. Preto ich dôvernejšia previazanosť so štruktúrami iných štátov sa môže vnímať ako obmedzovanie tejto suverenity. Aj konšpiratívny charakter fungovania spravodajských služieb a určitá výlučnosť profesionálneho statusu spravodajských elít vytvárajú limity pre uplatnenie nadnárodného záujmu v činnosti spravodajských služieb.

Na základe takýchto úvah sme sa rozhodli pre tému „Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb“, ktorá dominovala na IV. medzinárodnom sympóziu 8. decembra 2010 v Bratislave. Podujatie usporiadala Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov v spolupráci s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy, ktorá už tradične podporuje na svojej pôde medzinárodnú výmenu názorov o spravodajských službách. Význam sympózia vyzdvihol aj predseda Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti SIS JUDr. Róbert Kaliňák a tiež dekan Fakulty práva PVŠ Prof. JUDr. Jaroslav Ivor, CSc., ktorý zdôraznil prínos sympózia pre prehĺbenie spravodajských služieb spoločenstva demokratických krajín v boji proti globálnym bezpečnostným rizikám.

Podľa vyjadrenia bývalého riaditeľa českej rozviedky a tiež rešpektovaného odborníka česko-slovenskej spravodajskej komunity RNDr. Petra Zemana – ktorý sa aktívne podieľal na všetkých štyroch našich doterajších sympóziách – tohtoročná téma je „pole věru veľmi málo zorané“. Zrejme práve táto okolnosť ovplyvnila fakt, že viacerí referujúci na sympóziu sa nedržali vytýčeného tematického rámca podujatia, ale uprednostnili prezentáciu svojich názorov na témy, ktoré im boli na základe ich spravodajskej praxe dôvernejšie známe.

PhDr. Igor Cibula,
predseda Asociácie bývalých spravodajských dôstojníkov

HLAVNÉ REFERÁTY

R. Lami: Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny

RSDr. Roman Lami (1962) – Plk. v. v. absolvoval VPA v Bratislave (1986) a doktorandské štúdium v odbore národná a medzinárodná bezpečnosť na AOS v L. Mikuláši (2010). Postgraduálne štúdium v odbore filozofia - história na VVPŠ v Bratislave (1990-1992). Absolvoval tiež kurzy venované bezpečnostnej problematike v Marshall Centre v SRN (1999) a na Národnej univerzite obrany v Číne (2005). V období 1993-2008 pôsobil na Ministerstve obrany SR v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky a ako spravodajský analytik vojenskej rozvedky. V súčasnosti je externým spolupracovníkom Stredoeurópskej vysokej školy v Skalici a pôsobí aj v mimovládnom sektore.

V svojom príspevku sa budem zaoberať niektorými aspektmi spravodajskej činnosti malej krajiny, najmä problematikou zdieľania informácií. Zdieľanie informácií, sa po teroristickom útoku na USA v roku 2001 stalo jednou z ciest zlepšenia efektívnosti spravodajskej činnosti. Tento prístup sa okrem národného začína uplatňovať aj v nadnárodnom kontexte a má svoje pozitívne, ale aj negatívne dopady a konsekvencie.

Od „need to know“ k „need to share“

Rozšírenie prístupu zdieľania informácií má svoje korene v situácii po teroristických útokoch na USA, kedy bola snaha hľadať nové a efektívnejšie prístupy k zaisteniu bezpečnosti krajiny. V tejto súvislosti býva uvádzané aj takzvané „spravodajské zlyhanie“, kde za jednu z jeho príčin je považovaná aj roztrieštenosť informácií v rámci systému a chýbajúca schopnosť ich celkovej analýzy. Národná stratégia pre vnútornú bezpečnosť USA z roku 2002 uvádza:

„Hoci americká informačná technológia je najpokročilejšia vo svete, naše národné informačné systémy nedostatočne podporujú úlohu národnej bezpečnosti. Dnes nie je žiadny samostatný orgán alebo počítačová sieť, ktoré by integrovali informácie o národnej bezpečnosti po celej krajine.... Namiesto toho väčšina informácií existuje v rôznych databázach rozptýlených medzi federálnymi, štátnymi a miestnymi subjektmi. V mnohých prípadoch si tieto počítačové systémy nemôžu

vymieňať informácie - ani "horizontálne" (na rovnakom stupni vládnych orgánov) - ani "vertikálne" (medzi federálnou, štátnou a miestnou vládou).¹

Cestou k odstráneniu týchto limitov mala byť zmena paradigmatu, ktorá býva často v skratke uvádzaná ako od „need to know“ k „need to share“. Tento inovatívny prístup sa okrem USA po čase objavil aj medzinárodnom prostredí.

Princíp „need to know“ - princíp potrebnej znalosti², má vo svojej podstate zabráňovať úniku citlivých informácií a mal by umožňovať prístup len k tým informáciám, ktoré je potrebné vedieť pre výkon určitej funkcie, resp. na plnenie určitých úloh.

Podľa správy komisie, ktorá vyšetrovala okolnosti teroristických útokov na USA na jeseň v roku 2001, prístup „need to know“ v sebe obsahuje dva principiálne omyly. Prvý predpokladá, že je možné dopredu vedieť, kto bude informáciu potrebovať. Podľa druhého riziko neúmyselného prezradenia prevažuje nad prínosom zo širokého zdieľania informácií.³ Správa komisie považuje za nutné zlepšiť prácu s informáciami a ich využitie, a preto odporúča zmeniť spravodajskú kultúru v prospech „need to share“.

Tento prístup sa stal určujúcim. Bola vypracovaná aj špeciálna stratégia spravodajskej komunity pre zdieľanie informácií, ktorá uvádza:

„Zdieľanie informácií („need to share“) sa stalo nutnosťou na ochranu našej národnej bezpečnosti po útoku 11. septembra na našu krajinu. Kultúra spravodajskej komunity „need to know“, nutná počas studenej vojny, sa v súčasnosti stala hendikepom ohrozujúcim našu schopnosť odhaliť, odpovedať a ochrániť proti terorizmu a ďalším asymetrickým hrozbám.“⁴

¹ National Strategy for Homeland Security, 2002, s. 55, dostupné na: www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_hls.pdf

² „Princíp nezbytné znalosti (need to know), znamená, že ten, kto nepotrebuje konkrétnu informáciu ke svojej práci, nesmie ju znáť a naopak, kto ke svojej práci túto informáciu potrebuje, znáť ju musí, a to v úplnosti“. In.: Zeman, P.: Výkladový slovník. Dostupné na: <http://www.uzsi.cz/cz/princip-nezbytno-znalosti.html>

³ Bližšie pozri: The 9/11 Commission report, Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, ISBN 0-16-072304-3, s. 417

⁴ Intelligence Community Information Sharing Strategy, 2008, s. 3. Dostupné na: http://www.dni.gov/reports/IC_Information_Sharing_Strategy.pdf

Samotné zdieľanie informácií definuje obdobná stratégia zdieľania informácií vypracovaná v rámci Ministerstva obrany USA: *„Urobiť informácie dostupné pre účastníkov (ľudí, procesov alebo systému). Zdieľanie informácií obsahuje kultúrne, riadiace a technické správania a funkcie, ktorými jeden účastník vlastiaci alebo tvoriaci informácie pôsobí na iného účastníka“*⁵

Zmena paradigmy z „need to know“ na „need to share“ predstavuje komplexný proces, ktorý obsahuje zmenu myslenia od politických lídrov cez riadiacich pracovníkov až po analytikov. Zahŕňa tiež zmenu celého systému práce, zmeny organizačné, normotvorné a pravdepodobne aj legislatívne. Vyžaduje pritom vyspelé technologické prostredie a taktiež adekvátne bezpečnostné opatrenia. Informácia, resp. spravodajská informácia sa v tomto smere mení z jednotky na potenciálnu množinu so širším významom aj obsahom. Potenciál informácie sa pravdepodobne znásobuje a zvyšuje svoju informačnú hodnotu.

Do novej pozície sa dostáva komunikačný systém. V rámci „need to know“ bol vhodný technologicko-informačný systém len podporný a spravodajský cyklus mohol prebiehať aj pomimo neho. „Need to share“ zo svojej podstaty však potrebuje adekvátny systém umožňujúci zdieľanie informácií v reálnom čase. Ide o kvalitatívne nový vzťah, ktorý znamená, že kvalitatívna úroveň celého systému zdieľania informácií je na takej úrovni, na akej je jeho najslabší prvok.

Zmena paradigmy má aj svoje problémové stránky. Jej cieľom nie je bezhraničné sprístupnenie všetkých informácií, ale nájdenie vhodných a racionálnych spôsobov a limitov ich zdieľania. Okrem limitov vyplývajúcich zo zaistenia bezpečnosti je aj tu potrebné vymedziť a rešpektovať limity určitých funkčných úrovní a oblastí. Nájdenie relevantných a najmä funkčných limitov bude pravdepodobne najťažším problémom pri aplikácii novej paradigmy. Niekedy je tento problém formulovaný ako hľadanie rovnováhy medzi „need to know“ a „need to share“. O niektorých ďalších súvislostiach rizík a limitov zdieľania informácií budem hovoriť aj ďalej.

Zdieľanie informácií v nadnárodnom kontexte

⁵ DoD Information Sharing Strategy, 2007, s. 3. Dostupné na: <http://cio-nii.defense.gov/docs/InfoSharingStrategy.pdf>

V nadnárodnom a medzinárodnom kontexte je zdieľanie informácií možné a vhodné medzi krajinami, ktoré majú úzke bezpečnostné väzby a do určitej miery aj spoločné záujmy. Z nášho pohľadu ide najmä o Európsku úniu a NATO, kde sa tento prístup taktiež začína uplatňovať. O zdieľaní spravodajských informácií hovorí Európska bezpečnostná stratégia z roku 2003. V rámci hlavných dokumentov NATO sa tento prístup po prvý krát objavuje v Politickej smernici NATO z roku 2005. Význam zdieľania spravodajských informácií je súčasťou aj pred niekoľkými dňami prijatej Strategickej koncepcii NATO.

Jedna vec je ale politická deklarácia, druhá a oveľa zložitejšia je praktické riešenie problémov. Okrem už spomínaných limitov, v nadnárodnom kontexte navyše pristupujú národné záujmy, politické súvislosti a ďalšie otázky.

V rámci NATO je problematika zdieľania informácií rozvíjaná na taktickej aj strategickej úrovni. Na taktickej úrovni ide napríklad o zdieľanie informácií ohľadom improvizovaných výbušných systémov v Afganistane.⁶ Je pravdepodobné, že táto spoločná hrozba vytvára aj tlak na skutočne funkčný systém zdieľania informácií a zdieľanie informácií v tejto oblasti je všeobecne považované za prospešné. Na strategickej úrovni je možné zdieľanie informácií realizovať v rámci systémov NIWS ((Intelligence Warning System) alebo BICES (Battlefield Information Collection and Exploitation System),⁷ kde je však už pravdepodobne vyššia limitovanosť národnými záujmami. Z hľadiska inštitucionálneho je možným priestorom pre zdieľanie informácií napríklad Intelligence Fusion Center, ktoré bolo vytvorené v roku 2006⁸.

Zdieľanie informácií – národné v nadnárodnom kontexte

Rád by som sa teraz venoval problematike zdieľania informácií v nadnárodnom kontexte z pohľadu malej krajiny.

Z pohľadu menších krajín, ktoré majú limitované zdroje, nastáva určitá bezpečnostná dilema. Spektrum hrozieb je podobné ako pre štáty väčšie a bohatšie, ale potenciál ich poznávania je prirodzene menší a nemusí dosahovať potrebnú

⁶ Bližšie pozri napr.: <http://www.nc3a.nato.int/news/Pages/20101028-Information-Sharing-C-IED.aspx>

⁷ Bližšie pozri napr.: J. Kriendler: Předjímáním krizí. Dostupné na: <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/czech/art4.html>

⁸ Bližšie pozri napr.: L. M. Mixon, Requirements and Challenges Facing The NATO Intelligence Fusion Center, Air War College, Air University, 2007. Dostupné na: <https://www.afresearch.org>

úroveň. Inými slovami, predpoklad nespoznania potrebného je potenciálne väčší ako u bohatších a väčších krajín.

Z hľadiska spôsobov získavania informácií sú medzi základné zvyčajne zaradované: OSINT – Open Source Intelligence, HUMINT – Human Intelligence, IMINT – Imagery Intelligence, SIGINT – Signal Intelligence a MASINT – Measurement and Signatures Intelligence. Spektrum metód je však širšie. Zvyšovanie technologickej úrovne umožňuje zvyšovať úroveň už známych metód a súčasne aj vytvárať nové. Tento proces na jednej strane vytvára podmienky pre zvyšovanie kvality spravodajskej činnosti, ale súčasne zvyšuje nároky na zdroje (materiálne i ľudské) a taktiež zvyšuje nároky na úroveň jednotlivých etáp spravodajského cyklu – od plánovania a riadenia spravodajskej činnosti, cez získavanie a spracovanie informácií až po ich distribúciu. Uvedené metódy získavania informácií majú aj širšie súvislosti. Ich používanie znamená nielen dostupnosť potrebných technológií, zariadení a kompetentnej obsluhy, ale aj vybudovanie logistiky, výcvik a prípravu nových pracovníkov, existenciu vývojovej základne a pod. Každá z vyššie uvedených metód je špecifickou odbornosťou a vyžaduje odbornú základňu na vedeckej úrovni. Z hľadiska malého štátu, a prirodzene limitovaných zdrojov, je preto legitímna otázka, či je správne usilovať sa o získavanie informácií všetkými dostupnými prostriedkami, alebo či si vymedziť len niektoré metódy, ktoré budú využívané a ďalej rozvíjané. Pri prístupe využívania všetkých dostupných metód (tzv. All Source Intelligence) existuje značné riziko, že štát nebude schopný tieto rozvíjať na potrebnej úrovni a dôjde k zaostávaniu niektorých, príp. aj všetkých uvedených metód a informácie takto získavané nebudú mať požadovanú hodnotu.

Podobný problém existuje v súvislosti s geografickými limitmi a limitmi odborných oblastí záujmu. Súčasťou podstaty globalizovaného sveta je výrazné zníženie geografických limitov. Udalosť na jednom konci sveta môže mať priame dopady na štát na konci opačnom, hoci medzi nimi nemusia byť žiadne priame vzťahy. Logicky preto vyplýva, že aj pre malý štát je oblasť spravodajského záujmu globálne bezpečnostné prostredie. Súčasne je však vysoko pravdepodobné, že efektívne globálne informačné pokrytie je prakticky nedosiahnuteľné. Súbežne s týmto problémom geografického rozsahu existuje problém podobný, a tým je pokrytie všetkých potrebných oblastí (ekonomika, energetika, výskum a vývoj nových

technológií a pod.) spravodajského záujmu. Ako príklad môže slúžiť oblasť energetiky, ktorá je pre všetky štáty životne dôležitá. Napríklad odpoveď na otázku ropného zlomu vyžaduje získanie informácií z viacerých regiónov, ale aj informácií z relatívne širokého spektra niektorých špecifických odborných oblastí. Je preto potrebné reálne uvažovať o vlastných spôsobilostiach a možnostiach získať a spracovať relevantné informácie. Priznanie si určitých limitov neznamená rezignáciu, ale reflektovanie reálnych možností a umožňuje orientovať záujem, sústrediť úsilie a už spomínané limitované zdroje do iných dôležitých oblastí. Neschopnosť nájsť odpoveď na všetky otázky je prirodzená. Je preto potrebné prijať rozhodnutie o ich prioritizácii a ujasniť si svoju spôsobilosť nájsť odpoveď, tzn. získať a spracovať požadované informácie. Spravodajské úsilie môže byť zamerané len do toľkých oblastí, koľko je štát schopný relevantne pokryť.

Jednou z možností riešenia týchto problémov je využitie možnosti zdieľania informácií v nadnárodnom kontexte. Zdieľanie tzv. surových informácií je pravdepodobne možné len vo veľmi obmedzenom rozsahu, (napríklad v naliehavých prípadoch alebo v špecifických oblastiach – už spomínané improvizované výbušné systémy) Reálnejšie je zdieľanie finálnych spravodajských informácií medzi vzájomne dôveryhodnými partnermi. Aj toto zdieľanie môže byť systémovo rozpracované a cielene – obsahovo aj geograficky – orientované.

Ďalšou možnosťou, o ktorej je možné uvažovať, je špecializácia. Pred niekoľkými rokmi vtedajší poradca generálneho tajomníka NATO Ch. Donelly, navrhol, aby sa malé štáty, ktoré nemajú dostatočné zdroje na rozvoj všetkých súčastí ozbrojených síl, dohodli na vzájomne výhodnej špecializácii. Každý štát by rozvíjal len niektoré druhy ozbrojených síl a tieto by sa vzájomne dopĺňali. Myšlienka sa v konečnom dôsledku z rôznych príčin neujala, ale nie je dôvod neuvažovať v podobnom duchu aj v oblasti spravodajstva. V súčasnosti predkladaná predstava, že aj menšie štáty sú schopné uskutočňovať spravodajskú činnosť v jej celom rozsahu a na najvyššej možnej úrovni, je klamlivá. Objektívne to nie možné a nedostatky existujú, len nie sú priznávané. Špecializácia regionálna, obsahová alebo zdrojová je jedným z možných riešení.

Možnosti zdieľania informácií a špecializácie jestvujú v rámci NATO už v súčasnosti (BICES, NIWS). Je však otázkou nielen odborného zhodnotenia, ale

najmä politickej ochoty a záujmu zdieľať informácie a ako prípadnú špecializáciu v spravodajskej činnosti aj využívať v praxi.

Riziká a limity zdieľania informácií

Ale zdieľanie informácií – samozrejme - nie je zázračným liekom, má aj svoje negatívne stránky a prináša problémy. Jedným z nich je ochrana zdrojov, ďalej napríklad strata kontroly nad tokom informácií. Zdieľanie informácií zásadným spôsobom rozširuje rozsah a množstvo dostupných informácií. Riaditeľ FBI R. Mueller v januári tohto roku uviedol, že zdieľanie spravodajských informácií zvýšilo ich počet na skľučujúcu úroveň. FBI dostáva informácie z viac ako 100 rôznych zdrojov a kanálov - a to je veľká výzva pre spravodajských analytikov tieto informácie spracovať.⁹

Určité obavy vyplývajúce z podstaty zdieľania, čo znamená rozšírenie spektra dostupných informácií, ako aj zvýšenie počtu ich užívateľov a tým zvýšeného riziká ich úniku, sa ukázali do určitej miery opodstatnené. Príkladom môže byť zverejnenie utajovaných dokumentov na WikiLeaks. Podľa dostupných informácií bol za ich únikom spravodajský vojenský analytik, ktorý mal prístup do klasifikovanej siete, v ktorej boli sprístupnené v rámci zdieľania informácií informácie viacerých zložiek. Samozrejme, že sa v tejto súvislosti objavili názory o nutnosti zmeny a návratu k predchádzajúcemu systému. Súčasne však aj názory, ktoré tento návrat nepovažujú za vhodný. Táto debata bude samozrejme aj naďalej pokračovať.

Záver

Podľa môjho názoru má zdieľanie informácií potenciál zvýšiť efektivitu spravodajskej činnosti. Jeho realizácia v národnom a aj nadnárodnom kontexte však prirodzene prináša množstvo problémov a otvorených otázok. Ochota a schopnosť ich riešiť a taktiež realizovateľnosť možných riešení ukáže, či tento prístup bude prínosný.

⁹ Bližšie pozri: Securing America's Safety: Improving the Effectiveness of Antiterrorism Tools and Interagency Communication (pdf), Senate Judiciary Committee, January 20, 2010 (published October 2010). Dostupné na: http://www.fas.org/irp/congress/2010_hr/tools-qfr.pdf

M. Polreich: Zpravodajské služby jako tmelící prvek nadnárodních zájmů

JUDr. Miroslav Polreich (1931) – Absolvoval Fakultu mezinárodních vztahov Karlovej univerzity v Praze. Pôsobil v spravodajskej službe (1955-1969) a ako diplomat sa aktívne zapojil do rokovaní v súvislosti s izraelsko-arabskou vojnou v r. 1967, vietnamskou vojnou v r. 1967-68 a tiež na zasadnutí Bezpečnostnej rady OSN v auguste 1968. V období 1991-92 ako veľvyslanec viedol čs. delegáciu na rokovaníach o kontrole zbrojenia pri OBSE vo Viedni; potom bol členom misie OBSE v Kosove. V samizdate vydal životopis Z. Brzezinského a r. 2009 knihu "Utajená zákulisí" - rozbor zahranično-politickej problematiky, vrátane postavenia a činnosti spravodajských služieb. V súčasnosti pôsobí na Vysokej škole mezinárodných vztahov a vnútornej správy v Prahe a venuje sa aktuálnej publicistike.

Solženicyn: „Práce ve zpravodajské službě nemůže v žádné zemi být posuzována negativně.“ (O Putinovi ve Spieglu 23.07.2007). Sám dodávám, že se jedná o jedinou profesi, kde se nesmí lhát.

x x x

Zadání a téma sympózia je „národní versus nadnárodní zájmy v činnosti zpravodajských služeb“. Otázka se zdá logická a provází nás celou historií zpravodajských služeb. Vychází z dosud jednoznačné teze, že zahraniční služba a tudíž i zpravodajský systém má hlavní zadání, které je pochopitelně spatřováno ve službě národním zájmům toho kterého státu. Zpravodajský analytický přístup má svoji hlavní koncepci v hledání východisek reflektující nově vzniklé situace.

Konec bipolárního světa je realitou, z níž vyplývá celá řada důsledků. I naše zahraniční politika by se s tím měla vyrovnat a postavit náš stát do důstojné role v rámci mezinárodní spolupráce při překonávání stereotypů a ideových předsudků. V současné době žijeme ve stále zmenšujícím se světě. Naše obrození mělo národní charakter a byl to T.G. Masaryk, který pojal českou otázku jako nedílnou součást Evropy. Dnes i tento přístup by byl velmi malým prostorem pro naše uvažování. Ještě nedávno jsme žili v rozděleném světě. Přišla dekolonizace a nakonec či konečně rozpad bipolárního světa. Svět je unifikován, ale nemá svého unitárního vůdce, jak si mnozí z nás představovali při hledání svého místa v euroatlantické civilizaci. Nastoupila globalizace, která má mnoho definic, ale doufejme, že jen jednu funkci – globální odpovědnost. Zní to logicky, pochopitelně a dokonce nadějně. Bohužel, nejsme všichni stejní se stejnými zájmy a tím ani názory. I národy mají svůj

individuální charakter vzhledem ke svému vývoji, i mnoha dalším zvláštním aspektům kulturní či civilizační vyspělosti. Definovat „národní zájem“ není proto snadná záležitost. Musí být zařaditelný právě svými zvláštnostmi do ostatního mezinárodního společenství. Moderní historie nám k tomu dala mechanismus mezinárodního práva a dokonce univerzální mezinárodní organizace. Tím jsme schopni posílit náš respekt a vzájemné rovné postavení. Nejsme tudíž bezmocní ani malí.

Toto jsou základní premisy mezinárodního, ale i bezpečnostního prostředí, ve kterém se nacházíme. Není to jen naše situace, tento stav je unipolární, nebo raději univerzální. Stmelují nás společné zájmy a nutnost spolupráce na základě důvěry. Pokud rozhodovala jenom síla a bilaterální vazby, byl to velmi křehký základ pro nutnou existenci důvěry. V současnosti se rozhodujícím faktorem stává ne síla, ale překvapivě **s l a b o s t** . V podmínkách globalizovaného světa a jeho nových zdrojů nebezpečství, které před námi jako lidstvem stojí nás nutí k vzájemné závislosti. Je to univerzálnější a trvalejší faktor než vše co dosud umožňovala síla. Ta navíc ztratila svoji funkci v multipolárním světě, který došel do stadia, kdy poznání své vlastní slabosti se stalo hlavním tmelícím prvkem a podmínkou pro spolupráci a vzájemnou důvěru. To je současný svět, ve kterém žít musíme. Pochopení této základní a zcela nové teze, chcete-li filozofie, je nutností.

Do této mezinárodně politické situace je nutno zařadit i poslání zpravodajských služeb. Jejich funkce je nutná a nezastupitelná právě pro svoji historickou jedinečnost a efektivitu danou svoji podstatou. Dobře víme, že jde o práci, na kterou jsou kladeny zvýšené nároky nejenom při jejím výkonu, ale hlavně při jejím významovém dosahu. Svými nezávislými analýzami může nejenom informovat, ale i podstatnou měrou ovlivnit i samotné politické směřování.

Tomuto zadání musí odpovídat i kádrové vybavení a organizační zařazení této služby. Hlavním prvkem je osobní erudice, odpovědnost a jistá samostatnost při rozhodování. Aktivní uplatnění těchto předpokladů má své rizika, která se pojí s kritickým přístupem a hledáním nových perspektivních prvků ve společenském vývoji. Úvodem jsem uvedl, že zpravodajec musí vycházet jen ze svého niterního přístupu. Nesmí se podřídít jisté společenské objednávce dle ideově politické tendence, která se často snoubí se servilitou. Bohužel, je to nedávná minulost našich zpravodajských služeb. Tím se staly zcela nefunkční. Jejich postavení je v současné situaci velmi obtížné a složité. Před nimi stojí nejenom národní zájem.

(ten v podstatě by měl splývat se zájmem, jak uvádí zadání nadnárodním). Je nutno konstatovat, že jsme se nevymanili z jistého ideového zaslepení, ve kterém se hledala cesta k novému a vždy výhodnému zařazení se do nových podmínek. Navíc mnozí i koncepčně, hledali novou autoritu - a to dokonce nejméně přijatelnou formou – hledáním nového nepřítele. Nemám dostatek poznatků, že situace se podstatně změnila.

Mnou presentovaná koncepce posouvá nároky na zpravodajskou službu do zcela jiné roviny. Ano, zpravodajská služba nemůže být politicky určující, ale bohužel jediné ona má predisposici a kádrové vybavení a tím i schopnost reálné vize nadnárodního zájmu. Ten se samozřejmě nepojí ani s USA, Ruskem či jinými nastupujícími subjekty. Jde mimo ně a překvapivě ony jsou však nyní blíže k pochopení a tím i k vzájemné spolupráci. Postavení zpravodajských služeb je nyní v aktivním zařazení do nové konstalace mezinárodních vztahů. Být před současným naším „domácím“ přístupem – tmelícím prvkem. V tom je smysl mého rozboru, který jsem schopen doplnit a opřít o následující příklady, které jasně naznačují jiný přístup a postavení zpravodajských služeb, dokonce jejich samostatnost při přístupu k řešení krizových situací. Ty měly lokální charakter, ale nyní jsme postoupili do prostředí multipolarity a k vážnému dosud nepoznanému ohrožení - a to dokonce v globálním rozsahu.

Již úvodem jsem uvedl, že kapacita našich „malých“ států nás nijak neomezuje. Máme o tom i důkazy na příklad při převzetí zprostředkování. To se za pomoci čs. zpravodajské služby pozitivně projevilo při ukončení vietnamské války. Dohodnutím spolupráce mezi velmocemi v oblasti odzbrojování a dokonce nešíření a likvidace atomové výzbroje a nastartování období důvěry a koexistence od doby vrcholové schůzky v Glassboro i v minimalizování důsledků napětí v období po šestidenní válce na Blízkém a Středním východě. Je třeba ale i připomenout, že česká zpravodajská služba zklamala a tudíž nese plnou odpovědnost za nezabránění válečnému konfliktu, když odmítla možnost zprostředkování, o které byla žádána kosovskou stranou (Ibrahim Rugova).

Občas se setkáváme s kritikou CIA nebo ruské služby. Je nesnadné všechny tyto jejich akce hodnotit a zařadit. Na druhé straně mohu sám přinést svědectví, že to byla právě CIA, která jako jediná proti stanovisku Pentagonu a Státního departamentu, nejenom že nesouhlasila s pokračováním války ve Vietnamu, ale

vedla již svá separátní jednání s ruskou stranou k jejímu ukončení (nepřímo přes čs. zpravodajskou službu). Stejně tak po šestidenní válce v době zasedání Mimořádného valného shromáždění OSN, (kdy USA byly izolované a v defenzivě), vedla sovětská zpravodajská služba přes zprostředkovatele (opět čs. stranu) důvěrná jednání - a to dokonce v první fázi bez vědomí vlastního MID-u*, který označila za konzervativní a v této situaci nefunkční.

Uvedené příklady zásadně ovlivnily zahraničně politický vývoj a svědčí navíc o jisté samostatnosti jednání v progresivním směru právě zpravodajských služeb. Přístup „malé“ čs. služby byl do jisté míry rozhodující. Naše aktivní účast byla dána již jiným a novým postavením Československa v šedesátých letech. Není proto náhodou, že v první den invaze v roce 1968 desítky čs. zpravodajských důstojníků, jako jediní, byli zajištěni a v přímém ohrožení života.

Perspektiva zpravodajské služby je dána jejím věcným zařazením pro zadání, které by mělo vycházet z objektivních potřeb našeho ministerstva zahraničí a dnes dokonce z nadnárodního zájmu. Musí předně respektovat podmínky multipolárního světa a uplatnit tak své aktivní místo k posilování spolupráce a důvěry v zájmu obrany proti novým nebezpečnostem, které již nemají charakter možných střetů mezi státy. Jedná se o universální obranu.

Zde mají zpravodajské služby nezastupitelnou úlohu právě ve své vzájemné spolupráci.

* MID – Ministerstvo zahraničních věcí.

J. Čarnogurský: Spravodajstvo v ére nadnárodných organizácií

JUDr. Ján Čarnogurský (1944) - Vyštudoval právo na Karlovej univerzite v Prahe. Pracoval ako advokát v Bratislave a stal sa známym ako zástupca náboženských aktivistov a politických disidentov, za čo ho vylúčili z advokácie. Bol lídrom Hnutia za občiansku slobodu a najvýraznejším predstaviteľom politického disentu na Slovensku. Vydával samizdatový časopis Bratislavské listy, v auguste 1989 bol zatknutý a obvinený z rozvracania republiky. Po páde komunizmu bol prvým podpredsedom federálnej vlády, predsedom vlády SR, neskôr ministrom spravodlivosti. Od roku 1990 do roku 2000 bol predsedom KDH. Je členom Valdajského klubu, v ktorom sa schádzajú špecialisti na Ruskú federáciu z popredných svetových inštitúcií

Heslo globalizácia je rozšírenou charakteristikou našej doby. Technické vymoženosti pospájali svet. Neuveriteľným spôsobom rozšírili možnosti získavania informácií z územia jedného štátu na územie druhého štátu a rast nadnárodných organizácií je druhou charakteristikou našej doby. Organizovanie obrany a bezpečnosti štátu je od určitej úrovne ohrozenia takmer nemožné iba v rámci jedného štátu. Sú výnimky ako Izrael alebo Severná Kórea, ale aj tieto štáty majú silných spojencov v zahraničí. Existencia nadnárodných organizácií v oblasti obrany zákonite nastoľuje problém organizácie spravodajskej činnosti. Organizácia obrany nemôže existovať bez organizácie spravodajskej činnosti. Bude aj spravodajská činnosť kolektívna alebo zostane spravodajská činnosť pod egidou jednotlivých štátov, ktoré si získané informácie budú iba poskytovať podľa vlastnej úvahy? Zodpovedanie tejto otázky bude na jednej strane špekuláciou, na druhej strane vyhodnocovaním toho, čo už existuje. Ak beriem ako jeden model uvažovania operáciu NATO v Afganistane, možno si celkom dobre predstaviť, že spravodajskú činnosť tam robí NATO ako kolektívna nadnárodná organizácia. Na druhej strane všetky informácie, ktoré máme z čias studenej vojny o spravodajských operáciách západu proti východu a opačne, hovoria, že to boli spravodajské operácie jednotlivých zúčastnených štátov, ktoré si získané informácie odovzdávali v rámci „svojej“ bezpečnostnej organizácie. Dokonca aj malé Československo, keď robilo spravodajskú operáciu povedzme proti Spojeným štátom, riadilo operáciu z Prahy a iba získané informácie odovzdávalo do štábu Varšavskej zmluvy. Rovnako to bolo aj z opačnej strany. Na Glivickom moste v Berlíne sa vymieňali špióni Sovietskeho zväzu a povedzme Spojených štátov, alebo dokonca v jednom prípade Československa a Spojených štátov, nikdy nie Varšavskej zmluvy a NATO. Rovnako

nedávna výmena špiónov medzi Ruskou federáciou a Spojenými štátmi bola výmenou medzi týmito dvoma štátmi, a nie medzi východnou obrannou organizáciou na čele s Ruskou federáciou a na druhej strane NATO. Aký je rozdiel medzi organizovaním spravodajskej činnosti v Afganistane a na druhej strane medzi Ruskou federáciou a Spojenými štátmi? Predovšetkým je to otázka veľkosti operácie. Operácia NATO v Afganistane je expedičnou operáciou, ktorá trvá nejaký čas, potom sa skončí a veci idú po svojom. Ohrozenie kedysi medzi Varšavskou zmluvou a NATO bolo existenčným ohrozením, ktoré by ohrozovalo samotnú existenciu zúčastnených štátov, ak by prepuklo do horúcej fázy. Bombardovanie Juhoslávie lietadlami NATO sa organizovalo taktiež ako expedičná operácia s kolektívnym štábom. Prenikli vtedy do tlače správy, že jeden francúzsky dôstojník odovzdával Srbom informácie o pripravovaných leteckých útokoch, pretože bol prosrbsky založený. Tento problém bude čoraz menej akademickým problémom a čoraz viac praktickým problémom, pretože bezpečnostné organizácie budú čoraz viac kolektívne. Prvý rozdiel medzi organizovaním spravodajskej činnosti povedzme pri operácií v Afganistane a pri organizovaní obrany typu studenej vojny, alebo povedzme aj teraz medzi Ruskou federáciou a NATO, je kvantitatívny. Koniec – koncov do jedného roka pred začiatkom operácie v Afganistane sa nevedelo, že vôbec taká operácia bude. Naproti tomu obrana každej strany v období Studenej vojny sa organizovala celé desaťročia. Pri druhom type konfliktu alebo aspoň potenciálneho konfliktu sa vyžaduje ďaleko väčšie nasadenie spravodajcu. Od spravodajcu sa vyžaduje, aby svojej misii prispôbil doslova svoj životný štýl. A nie len to, aby bol pripravený obetovať aj život. Pri nedávnom odhalení ruských špiónov v Spojených štátoch, títo sa museli pripravovať na svoje poslanie viac rokov v Rusku a počas pôsobenia v Spojených štátoch, ktoré malo trvať vlastne celý ich aktívny život, museli žiť v neustálom nebezpečenstve odhalenia a toto riziko prijímať. Ruský spravodajský dôstojník, ktorý ich prezradil Američanom, dostal odrazu správu, že mu hrozí zatknutie a behom niekoľkých hodín musel opustiť Rusko. V takomto psychologickom vedomí musel taktiež žiť roky. Spravodajca pôsobiaci na území druhého štátu pracuje vždy individuálne. Má spojenie so svojou základňou, ale na mieste sa môže spoliehať iba na svoje vlastné sily. Obranná organizácia je kolektívna, ale spravodajská činnosť je individuálna. Ďalšia úvaha môže spočívať v analýze existujúcich vzťahov, napr. slovenských spravodajských dôstojníkov

a NATO, alebo v budúcnosti aj s obrannou zložkou Európskej únie. Boli by ochotní podstúpiť viacročnú prípravu na misiu v zahraničí, povedzme v Rusku na špiónážnu činnosť v prospech NATO? Dokázali by sa spoľahnúť na utajenie svojej misie orgánmi NATO, ktoré už z povahy svojej kolektívnej organizácie sa musí riadiť viac alebo menej komplikovanými byrokratickými pravidlami. Nadnárodná organizácia je pre spravodajcu zatiaľ stále neprehľadná, neposkytujúca záruky bezpečnosti. Existujúce nadnárodné organizácie zatiaľ nevyvinuli takú spleť vzťahov s občanmi svojich členských štátov, aby občania pocítovali puto lojality voči nadnárodnej organizácii, pre ktorú by boli ochotní ďalekosiahle obmedziť svoj život, prípadne obetovať až život.

Dlhodobá misia spravodajcu v potenciálne nepriateľskej krajine sa nedá uskutočňovať iba na základe zmluvy s vlastným štátom. Zmluva by bola príliš slabým pojítkom spravodajcu so svojou krajinou a slabou inšpiráciou pre plnenie tak ťažkej misie. Či je spravodajca v spoločnosti iných v cudzej krajine alebo je sám, nesmie prejavovať väčšiu časť svojho ja, ktorú predstavuje plnenie jeho spravodajskej misie. Takáto oddanosť misii a krajine, pre ktorú misiu plní, je možná iba na základe transcendentných dôvodov. Transcendentných typu Povesti o Nibelungoch v Nemecku, ba aj o Vtákoví turulovi v Maďarsku, ba aj o kňažnej Libuši a Přemyslovi Oráčovi v Čechách, či Nestorovej kronike v slovanskom prostredí. Spravodajca musí v sebe vypestovať vedomie, že plní historickú úlohu pre svoju krajinu, ktorú nie je schopný plniť nikto iný. Pre svoju krajinu alebo pre síce cudziu krajinu, ktorá však plní historické poslanie, presahujúce rámec krajiny. Žiadna nadnárodná organizácia takéto pozadie nemá. Nadnárodné zoskupenie niekedy združí národy, ktoré majú medzi sebou skôr konfliktné vzťahy, než spojenecké. Už bol spomenutý francúzsky dôstojník v štábe NATO, ktorý odovzdával informácie Srbom, pretože Francúzsko a Srbsko historicky spájajú priateľské vzťahy. Ako sa hovorí „z iného súdka“ uvediem, že v II. svetovej vojne slovenská armáda bojovala po boku Wehrmachtu. Keď bola nasadená na Východnom fronte, dochádzalo zo slovenských jednotiek k toľkým dezerciam na sovietsku stranu, že slovenské velenie muselo stiahnuť slovenské jednotky z Východného frontu. Presunuli ich do Talianska, kde už ku toľkým dezerciam nedochádzalo. Pri takom nastavení vojenskej jednotky samozrejme ťažko si možno predstaviť, že by jednotka mohla robiť systematickú spravodajskú činnosť na Východnom fronte. Ale nadnárodné obranné alebo útočné

organizácie existujú a potrebujú svoju spravodajskú činnosť. Ako ukazujú historické skúsenosti, pri organizovaní pomerne krátkodobej vojenskej kampane môžu a vlastne aj musia organizovať vlastnú spravodajskú činnosť pre danú kampaň. Taká spravodajská činnosť je vecou organizácie a materiálnych možností, ktoré pri organizáciách západného typu, čiže NATO alebo v budúcnosti Európskej únie budú dostatočné na zorganizovanie takej spravodajskej činnosti. Vojenské operácie dlhodobjšieho charakteru, napr. vojna proti teroru v podobe vojny proti civilizačnému nepriateľovi, vystupujúcemu ako Al-Káida, sa asi stále musí spoliehať iba na národné spravodajské služby na západnej strane. Zároveň odovzdávanie informácií medzi národnými spravodajskými službami západných štátov v tomto zápase sa zatiaľ nejaví ako problém. Odovzdávanie informácií funguje dokonca aj v širšom rozsahu. V dobe prvej Dzurindovej vlády na Slovensku v r. 2001 došlo v Piešťanoch ku zatknutiu vedúceho predstaviteľa Írskej republikánskej armády, ktorý na Slovensku vyjednával s arabskými obchodníkmi so zbraňami nákup zbraní pre Írsku republikánsku armádu. Ku uskutočneniu operácie na Slovensku došlo preto, že slovenskí, čiže československí agenti, ktorí nadviazali styky s arabskými tajnými službami a obchodníkmi so zbraňami ešte počas studenej vojny, zorganizovali operáciu na Slovensku. Je kuriozitou, že v rámci očisty slovenských tajných služieb od dôstojníkov bývalej komunistickkej Štátnej bezpečnosti došlo neskôr ku vyhodneniu týchto agentov z radov slovenskej tajnej služby. V dobe x-tej opakovanej kampane na Slovensku proti zotrvávaniu agentov bývalej československej tajnej služby v radoch slovenskej tajnej služby mi jeden západný veľvyslanec v Bratislave hovoril, že krajiny NATO nepodporujú vylúčenie bývalých zahraničných rozvedčikov komunistickkej tajnej služby zo súčasnej slovenskej tajnej služby, pretože nadviazanie stykov v cudzom, v tomto prípade arabskom prostredí trvá desaťročia a vyhodnenie takýchto spravodajcov z radov tajnej služby nie je možné nahradiť. Mal na mysli samozrejme spravodajských dôstojníkov, ktorí v minulosti pôsobili vo východných a arabských teritóriách, nie na Západe. Poznámam, že v komunistickom období aj zahraničná rozvedka formálne patrila do Štátnej bezpečnosti. Dlhodobosť prípravy spravodajského agenta spôsobuje, že hotovú spravodajskú sieť preberajú neskôr aj štáty, či organizácie, ktoré predtým stáli oproti sebe. Je známe, ako západné spravodajské služby prevzali v 50-tych rokoch spravodajcov nacistického Nemecka,

ktorí pracovali na východe proti Sovietskemu zväzu. Spravodajstvo je hrou so smrťou a v takej hre stojí pragmatizmus veľmi vysoko.

V r. 1989 uverejnil francúzsky politológ Francis Fukujama štúdiu nazvanú Koniec dejín. Štúdia neskôr vyšla knižne a autor v nej písal, že celý svet prechádza na obchodovanie, používanie tých istých tovarov a táto metóda je účinnejšia, ako získavanie území vojnou. V poslednej svojej knihe aj samotný Francis Fukujama sa vzdal svojej tézy o konci dejín. Ak by sa téza o konci dejín potvrdila, bol by to koniec aj spravodajských služieb. Možno by pokračovali nejaký čas vo forme priemyselnej špionáže, ale aj to by po čase skončilo. Koniec dejín sa však nekoná. Vďaka tomu je spravodajská činnosť naďalej potrebná. Pretože dejiny pokračujú.

P. Zeman: Naše zájmy nejsou totožné, ale to neznamená nepřátelství

RNDr. Petr Zeman (1947) – Signatár Charty 77. Po novembri 1989 pôsobil na vedúcich postoch v kontrarozviedke. Riaditeľ Úradu pro zahraniční styky a informace v rokoch 1998-2001. Prednáša o spravodajských službách na Masarykovej univerzite v Brne. Je autorom a hlavným koordinátorom spracovania publikácie Česká bezpečnostní terminologie. Významnou mierou zhrnul a rozpracoval poznatky z oblasti terminológie, fungovania a členenia spravodajských služieb. Venoval sa problematike transformácie spravodajských štruktúr v postkomunistických krajinách.

Vážení predstavitelé ABSD, ktorá je odborným garantem našich setkání, jako hlavní téma zdejších každoročních sympózií volí rok od roku stále obtížnější témata. Pokud přednášející chtějí zadání dostat, musejí přemýšlet o tom, jak porušovat stávající tabu. Také letos vybrané téma je pole věru málo zorané.

x x x

Úvodem se *velmi* stručně zmíním o tom, jak v tomto referátu chápou „národní zájmy“; nebude to akademická definice, ale jen pomůcka ke vzájemnému porozumění. Národní zájem je zájem (národního) státu. Nadnárodní zájem je zájem, který sdílí skupina států. Nadnárodní zájmy definované velmi obecně si s národními zájmy států neprotiřečí (mír, vnitřní i vnější bezpečnost, stabilní mezinárodní prostředí, řešení sporů mírovou cestou, vzájemné výhodné ekonomické vztahy, šetrný přístup k přírodě atd.). Jakmile se od nejobecnějšího jde do detailů a přitom se analyzují skutečné, nikoli jen deklarované zájmy a pohnutky států, začínají si národní zájmy jednotlivých zemí (jednak mezi sebou, zadruhé s nadnárodními zájmy) **konkurovat** – je to dáno všeobecnou vzácností zdrojů. Jeden stát (národ) hledá výhody na úkor druhého, vzniká hra s nenulovým součtem. Národní zájmy se mohou dělit na zájmy **životní** – fyzické přežití státu a národa, územní celistvost, zabezpečení proti vojenskému napadení atp. na jednom konci spektra a na zájmy **ostatní**, často nazývané „strategické“ - přístup k energetickým zdrojům, k dalším surovinám až po přání prosperity a ekonomického blahobytu na straně druhé. V dokumentech explicitně formulované zájmy nemusí souhlasit s uplatňovanými zájmy skrývanými, projevujícími se „navzdory“. Málokdy daná země veřejně vyjádří své strategické zájmy typu rozšíření moci, vliv na „blízké zahraničí“, pacifikace cizích zemí atd.

Národní a nadnárodní zájmy a jejich eventuální střet v činnosti zpravodajských služeb se většinou týká činnosti služeb s vnější působností, tedy služeb výzvědných. Pominu tedy zpravodajskou činnost vnitřní.

Činnost služeb s vnější působností se dotýká území a zájmů cizích států; nejprve tedy prozkoumám **vztah k mezinárodnímu právu**. Vzhledem k předpokládanému zájmu publika našeho spoluorganizátora – fakulty právní – bude toto zastavení opřeno o relevantní citace literatury. Podotýkám, že mé laicko-právní zastavení se záměrně vyhýbá dvěma ožehavým otázkám: nebudu se věnovat ani tzv. *renditions*, ani složité otázce použití zpravodajských poznatků výzvědných služeb při *soudním* stíhání válečných zločinů a terorismu.

Zpravodajské služby se tématu národních versus nadnárodních zájmů explicitně dotýkají při činnosti, zvané **mezinárodní kontakty a výměna zpravodajských informací**, která se v branži zkráceně nazývá *liaison*. Tomu věnuji druhý stručný pohled. *Liasion* souvisí s velmi obtížně uchopitelným úkolem, kterým je **sdílení** potřebných informací.

Třetím úhlem pohledu bude několik **konstatování**, které nám zprostředkovaly vědy o člověku a vědy o společnosti, jakási základní tvrzení, o nichž se domnívám, že mají k našemu tématu významný vztah.

Zpravodajská činnost o protivníkovi, a to i potenciálním, nikoho nepřekvapuje ani nepohorší. Jiné je to s tabuizovanou otázkou, o níž se zpravidla mlčí: co když se naše národní zájmy se zájmy **našeho spojence či spřátelené země kříží**? Lze konkurující a nekonkurující zájmy nějak kategorizovat? Co je ve vztazích výzvědných služeb konkurujících si zemí tolerováno a co ne?

Pohled první: ŠPIONÁŽ A MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Jak se dívat na činnost zpravodajských služeb z hlediska mezinárodního práva? Pokusím se to stručně shrnout.

Vycházel jsem ze studia prací Kishe (1995), dále Aldriche (2002 a 2009), Bakera (2004), Mellona (1999), Chestermana (2006), Radsana (2007 (jeho studii zvláště doporučuji), Sulmasyho a Yoo (2007), Scotta (1999) a knížečky editované Stangerem (1962).

Nejvíce se o právní úpravě dozvídáme z mezinárodního práva válečného a humanitárního.

Haagská úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907 praví: „Válečné lsti a použití opatření, nutných k získání informací o nepříteli a zemi, se považují za přípustné. Váleční špioni, pokud jsou dopadeni, podléhají trestní jurisdikci nepřítelů.“ Čl. 30 uvádí „Špion přistižený při činu není trestán bez předchozího soudu.“

Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci z let 1949-1950 zakazuje násilné vynucování informací od válečných zajatců. Čl. 46 Dodatkového protokolu k **Ženevským úmluvám z 12.8.1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů** (Protokol I) praví v odstavci 2: „Příslušník ozbrojených sil strany v konfliktu, který pro tuto stranu na území kontrolovaném protějščí stranou shromažďuje nebo se pokouší shromažďovat informace, nebude považován za osobu, která se zabývá vyvědačstvím, jestliže při této činnosti nosí uniformu svých ozbrojených sil.“

Stručný závěr: **Válečné právo uznává špionážní aktivity jako existující a vytváří jistá pravidla, jež se jich týkají.**

Jak je tomu v období míru?

Shromažďování zpravodajských informací **v době míru z vesmíru a moří** (které jsou *res communis*) je v mezinárodním právu jasně povoleno. Vůdčím principem mezinárodního práva je respekt vůči teritoriální integritě a politické nezávislosti. Tradiční doktrinální pohled říká, že shromažďování zpravodajských informací uvnitř teritoria jiného státu (postižitelný tamním trestním právem) může představovat nezákonnou intervenci. Stát, který na svém území či ve své jurisdikci přistihne vyvědače, jej může stíhat a potrestat. Ale to neznamená, že špionáž jako taková porušuje *mezinárodní* právo. Špionáž, nebo chcete-li to nazvat jemněji, **zpravodajství usilující o utajované informace a/nebo využívající intruzivní metody**, žádnou mezinárodní úmluvou zakázána není!

Do jisté míry, jaksi mimoděk a aniž by se ono ošklivé slovo „špionáž“ objevilo, mezinárodní smlouvy usnadňují či dokonce povolují jisté atributy a předstupně špionáže. Mám na mysli **Vídeňskou konvenci o diplomatických vztazích 1961 (1964)**, která výslovně uznává *diplomatic observation, diplomatic movement a diplomatic communication*. Podobně i **Mezinárodní konvence o telekomunikacích 1973 (1975)**.

Status špionáže (z kontextu je zřejmé, že jde prakticky o tzv. *humint*, tj. utajený sběr informací lidmi a od lidí) v době míru je podle mezinárodního práva nejasný, špionáž není ani výslovně zakázána, ani povolena. Neexistují smlouvy, ani jiné

prameny mezinárodního práva, specificky zakazující špionáž. Je zřejmé, že špionáž není žádnou mezinárodní úmluvou zakázána proto, že všechny země mají na vykonávání podobných aktivit potenciální zájem.

Závěr: špionáž v době míru mezinárodní právo kogentní neporušuje. Současná odborná literatura (přesněji řečeno většina autorů) po změně tohoto stavu ani nevolá, pouze jej konstatuje („we should leave it at that“; Radsan, 2009, str. 596).

Pohled druhý: NĚKTERÉ ASPEKTY ZPRAVODAJSTVÍ A LIAISONU

Při přípravě svého referátu jsem se pokoušel najít spojitosti mezinárodních kontaktů a mezinárodní spolupráce zpravodajských služeb s onou disciplínou sociálních věd, která se nazývá **mezinárodní vztahy**. Pohříchu, nalézt *jednoznačnou* teoretickou linku disciplíny mezinárodních vztahů, jež by nám pomohla utřídit potenciální podoby liaisonu se mi nezdařilo. *Mezinárodní vztahy* totiž trpí ze všech sociálních věd nejvíce tím, že po sektářsku velkou část energie a místa věnují metodologii a sporu svých několika škol, než svému vlastnímu předmětu studia.

Nabyl jsem však dojmu, že praktikující zpravodajci inklinují spíše k realistickému a racionalistickému paradigmatu a že jednoznačně dávají přednost hrám s nenulovým součtem. Čím méně bývají ovlivněni ideologiemi, tím lepšími jsou zpravodajci. Realismus pomáhá vidět lidi, jací jsou. Pomáhá se vyhnout zklamáním a chybám, pramenícím z normativních přístupů a přání, jakými by lidé měli být.

Státy a jejich služby pořízují zpravodajské informace proto, aby potlačily, nebo aspoň zmírnily pravděpodobnost nežádoucího; aby posílily svou diplomacii, hospodářství i vojenskou sílu v případě, že jsou vystaveny nepřátelství; a také proto, aby zastrašily jedince, skupiny nebo dokonce země, které jsou hrozbou mezinárodní bezpečnosti (jako jsou teroristé).

Simsová (2006) i Zeman (2006) přibližují čtenářům mezinárodní výměnu informací mezi zpravodajskými službami, tzv. liaison. Popisují liaison jednoduchý vs. komplexní, symetrický vs. asymetrický, bilaterální a multilaterální, zmiňují se i o liaisonu s nikoli-přátelskými či nikoli-spojeneckými státy, probírají výhody a nevýhody.

Zpravodajské služby v období po září 2001 v odpověď hrozbě terorismu a proliferační mezinárodní styky zesílily, znásobily výměnu informací a přizpůsobují se – byť možná pomalu – globalizovanému světu. Zeman (2006) dokládá, že i v dnešním

období existence a užitečnosti nadnárodních entit jsou zpravodajské služby jednotlivých zemí ostražité např. k evropským zastřešujícím institucím.

Zpravodajské a bezpečnostní služby jsou instituce, které jsou velmi silně spojeny s **konceptem suverenity** své země – národního státu. Stačí to porovnat s ozbrojenými silami. Dnešní státy zhusta souhlasí, aby jejich vojenské jednotky byly umístěny pod velení spojeneckých nebo mezinárodních sil. V případě tajných služeb je to obtížně představitelné. Má to jakousi návaznost na „vestfálské“ koncepty. Historie rovněž dokládá cyklus, v němž „silovější“ aktivity tajných služeb jsou střídavě oslavovány a poté zase zatracovány (Aldrich, 2009, str. 35).

Zpravodajské služby se co do flexibility vytvářet příležitostné aliance podobají světu diplomacie a zahraniční politiky. Zpravodajské služby jsou inherentně soutěživé a tajnostkářské, a to i mezi spojenci, protože mezinárodní systém co do podstaty spočívá na svépomoci a anarchii (Simsová, 2006, str. 196).

Zda daný zahraniční vztah „stojí za to“, se musí **nepřetržitě přezkoumávat**, nejenom podle krátkodobého a dosavadního užitku, ale i vzhledem k **širším kontextům a potenciálním budoucím** užitkům i ztrátám (dtto, str. 205).¹⁰

Při studiu popisů mezinárodních relací zpravodajských služeb se většina autorů vůbec nevyjadřuje k otázce eventuálního střetu zpravodajské činnosti mezi spřátelenými, zejména demokratickými státy. Výjimky jsou ojedinělé: Aldrich, 2002: „Občas někdo argumentuje, že tajné agentury... bezohledně prosazují národní zájmy proti přátelům i nepřátelům.“ Typická je častá citace výroku: „Neexistují žádné spřátelené tajné služby, existují pouze tajné služby spřátelených států“. Aldrich ale připojuje: „Naopak jsou tací, kteří tvrdí, že služby různých států působí společně jako mezinárodní bratrstvo a tato spřízněnost znamená, že jsou si zavázány jedna druhé více, než státům, kterým slouží“. Mám za to, že ani jeden ze shora uvedených polárních výroků neodpovídá realitě, i když **zrnko** pravdy nalezneme v obou.

Alexander, 1998, str. 12, vstupuje na tabuizované pole se slovy: “Znát své přátele je důležité. Získat privilegovanou informaci o příteli nikdy nebylo aktuálnější. Tisk pozdních 90. let je plný historek o špehování mezi spojenci.“ Je dobré studovat národní styl ve zpravodajské činnosti a učit se od přátel a spojenců. „Liaison k tomu poskytuje jak příležitost, tak krytí; pro penetraci i pro ujištění, že sami nejsme

¹⁰ Myslím, že to je důvod, proč se nepřerušuje liaison s tak kontroverzním partnerem, jakým je pakistánská služba ISI.

penetrování. Dobře připravená a vzájemně důvěřující uspořádání zpravodajského liaisonu jsou natolik vzácným statkem, že je nikdo neohrozí příliš invazivní či ilegální činností uvnitř spojenecké hostitelské země. Pokud by se něco takového objevilo, je to asi důsledek horlivých operativců, kteří se vymkli z kontroly a přestoupili své pravomoci. Abychom lehce parafrázovali Mistra Sun C': Kdo zná sebe, zná své přátele a své nepřátele, uspěje ve stovce bitev."

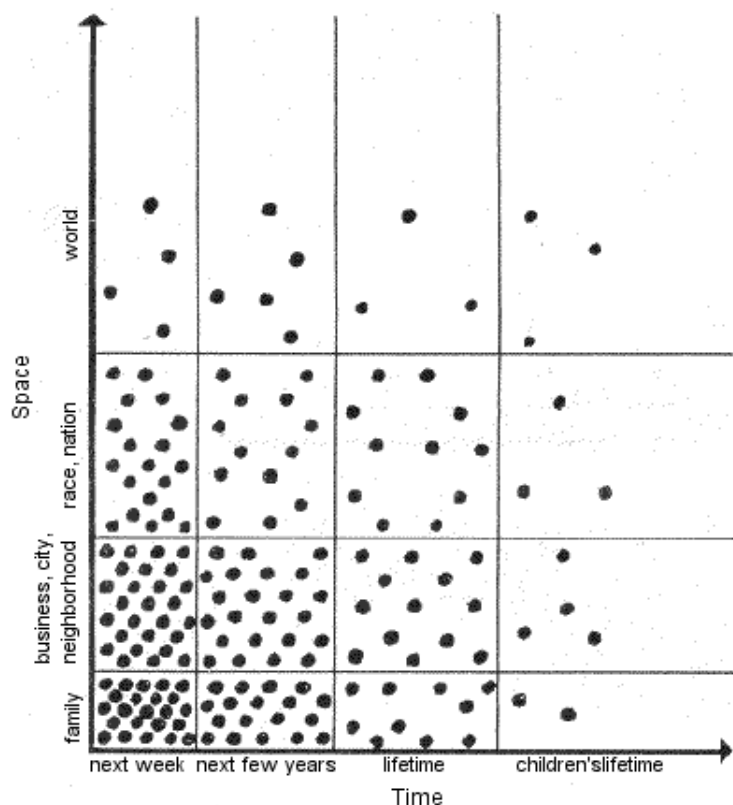
Pohled třetí: ANTROPOLOGICKÉ KONSTANTY

Předestřu nyní několik tvrzení, vycházejících z poznatků věd o člověku a věd o společnosti. Někdy ani nejsou potřeba poznatky věd, potvrdí nám je selský rozum. Považuji je za natolik zřejmá, že se nesnažím je dokládat citacemi příslušné odborné literatury.

Jednou ze základních lidských potřeb a lidských práv je potřeba soukromí. Soukromí je nezbytnou komponentou a fází uspořádání lidské společnosti. Od potřeb soukromí vede malý krok k jednomu z lidských potěšení, a to vytvářet (svá) tajemství a na druhé straně cizí tajemství odhalovat. Člověk své bližní dělí na své a cizí. V průměru čítá skupina „svých“ asi 100 až 150 lidí. Bez rozdílu kultur tento počet odpovídá velikosti malé obce či kmene. Uvnitř skupiny jsme to „mý“, vně této skupiny jsou „oni“.

Před 38 lety vyšla tehdy velmi vlivná knížka „Meze růstu“ – zpráva tzv. Římského klubu, která se snažila objektivizovat předpovědi vývoje lidstva v zápase o zdroje, zápase se znečištěním prostředí, přemnožením lidstva a dalšími ranami egyptskými. Ukázalo se posléze, že modely vývoje Mezí růstu se významně mýlily, ale to není podstatné pro to, na co chci upozornit. V paměti mi utkvěl obrázek na začátku oné knížky.

Human Perspectives

Obrázek znázorňuje jednu z antropologických konstant. Na ose vodorovné je čas – od blízké budoucnosti v příštím týdnu až po vzdálená léta, v nichž budou žít naše děti po naší smrti. Na svislé ose grafu je znázorněna dimenze „prostoru“, přesněji řečeno velikosti lidské skupiny. Nejblíže nám je rodina, vzdálenější je sousedství, obec, prostředí našeho zaměstnání. Pak následuje národ, etnikum, nejvzdálenější nám je lidstvo jako celek. Hustota teček znázorňuje přítomnost či intenzitu našeho vztahu (perspektivy) k blízkému a k vzdálenějšímu. Myslím, že grafické znázornění nikoho nepřekvapí a jeho další výklad je zbytečný.

Lidé výrazně rozlišují *my* a *oni*; úplně jinak smýšlí o lidských bytostech a událostech, jež jsou vzdálenější v čase a prostoru než o těch blízkých. Na vzdálenější „ony“ se uplatňují jiná měřítka, než na blízké bližní. Když se lidé vztahují k „oněm“, používají pro usnadnění své percepce a následného rozhodování **prefabrikované stereotypy**. Některé stereotypy odpovídají realitě, jiné jsou zcela mylné.

Člověk – individuum se rozhoduje někdy na základě racionální úvahy; velmi často však jedná iracionálně, či polovědomě, nebo stádně; tj. pramálo racionálně (a

přítom si iracionality není vědom). I představitelé států - byť na podkladě jiných psychologických a sociologických mechanismů než individuum v „soukromé roli“ - se mnohdy rozhodují obdobně, tj. nikoli racionálně. V důsledků chybějících informací a všudypřítomných iracionálních prvků zhusta v mezinárodních vztazích vznikají bezpečnostní dilemata a může dojít ke spirálovité eskalaci.

Vývoj lidské kultury a civilizace vztahy mezi lidskými skupinami (dnes státy) výrazně humanizoval, v tom se skutečně uplatnil jednoznačný pokrok. Války v zemích bývalé Jugoslávie 90. letech nám však ukázaly, jak je dřívější stav hrůzně rychle vratný. Historické křivdy a ponížení si národní a další velká společenství pamatují nesmírně dlouho. Uvadnuté paměti je možno snadno pomoci rozdmýcháním rekriminací. Útlak, okupace cizí mocí, extrémní poměry a jiné křivdy po změně poměrů mají tendenci překmitnout do opačného extrému. Může trvat několik desítek let, než se oscilace „uklidní“.

Ačkoliv mezinárodní právo hovoří o tom, že státy jsou si svým postavením a právy rovny, rozhoduje hospodářská a vojenská síla té které země, byť je uplatňována v rukavičkách a v *soft* podání.

Realistický pohled na povahu člověka, na tzv. antropologické konstanty, mne vede k poslední úvaze.

Úvaha závěrečná: ZPRAVODAJSTVÍ MEZI SPOJENCI

Myslím, že příklady i velmi tvrdé špionáže mezi spojenci vám nejsou neznámy. Kauzy, v nichž je nutno přikročit k trestnímu stíhání vyzvědačů, velmi zatěžují vztahy mezi státy. Přesto: Mám za to, že i spojenecké země by se měly snažit porozumět svým spojencům a sousedům nejen prostřednictvím diplomacie, ale i prostřednictvím zpravodajské činnosti. Přitom zcela vylučuji cokoli podobného tajným a popíraným aktivním opatřením¹¹ a také vylučuji intruzivní zpravodajské metody. Stačí přece metody uměřené: **být přítomen a umět profesionálně naslouchat lidem.**

Baker (2004, str. 1105 a dále) tvrdí dokonce, že je dobré tolerovat jistou míru cizí zpravodajské činnosti, neboť předvídatelnost jednání jednotlivých aktérů zvyšuje ochotu důvěřovat jim. Myslím, že praxe předběžných vyjednávání o rozličných

¹¹ *Covert actions* neboli *aktivnyje meroprijatija*. Tyto činnosti se nesnaží vypátrat „jak to je“, ale chtějí změnit či ovlivnit okolní realitu.

mezinárodních smlouvách a praxe inspektorů pro kontrolu zbrojních záležitostí tomuto názoru dává za pravdu.

Dnešní (možná dočasné) rozklížení Evropské unie otvírá oči, před jistým časem z euforie a idealismu zavřené. Zájmy řady zemí EU nejsou totožné a protiřečí si. Uvědomují si to vlády, ministerstva zahraničí, média. Zpravodajské služby to už vědí řadu let, ale nemohly se příliš vymknout z „ducha doby“. Zpravodajské služby ale dávno vědí, že povaha liaisonu s tou-kterou zemí nespočívá jen v tom, o kterou partnerskou zemi jde, ale především **o co věcně jde**, jaké je téma dané potenciální výměny informací a možného sdílení (nebo zda je na místě ne-spolupráce).

Jak pravívám svým studentům: v případě čečenského teroristického únosu letadla z Minska je na místě plně spolupracovat s Lukašenkovou KGB. Na opačném konci spektra vzájemných vztahů - v případě hospodářských zájmů státu (infrastruktura, privatizace, přísun surovin) však národní státy *nemají* žádného přítele, ani mezi nejbližšími sousedy; **všichni jsme si navzájem konkurenty**.

Podle mého názoru oblasti, které *příkladm* níže uvádím, odůvodňují legitimní využití zpravodajské činnosti ve spřáteleném zahraničí. Jsou to vybrané národní zájmy, které se však *mohou* protivit nadnárodnímu zájmu Evropské unie o bezkonfliktní přijímání různých aktů a politik, nebo které *mohou* konkurovat zájmu jiných zemí. Příklady:

- Přístup k energetickým surovinám a energii vůbec, podle geografické polohy země.
- Vstup investorů a zájemců o privatizaci z dalších zemí.
- Obrana proti etnicky motivovanému násilí, o němž se usoudí, že jej sousední země nedostatečně potlačuje.
- Obrana proti daňovým únikům.
- Obrana proti ohniskům kriminality, o nichž se usoudí, že je sousední země nedostatečně potlačuje.

A zpravodajská práce na těchto polích se *dá* realizovat diskrétně a lze při ní zachovat respekt k zájmům partnerů.

Mladé demokracie po roce zázraků 1989 si při budování nových zpravodajských služeb výše zmíněné problémy vůbec neuvědomovaly. Dobové iluze o konci dějin a mesianistický romantismus (Ján Langoš: „Agent, dačo také nemorálne za mňa nebude“!, 1990) úvahy o konkurenci s novými spojenci vůbec nepřipouštěly. Dobový

slogan dokonce hlásal, že nebudeme vyvíjet vůbec žádnou výzvědnou činnost, neboť nám spojenci vše nutné dodají. A mezi novými příslušníky zpravodajských služeb se tehdy objevili i hujeři, kteří zahraničním partnerům šli na ruku až příliš. Mohu však konstatovat, že z oněch naivních pozic jsme se do dnešních dnů emancipovali, a dopracovali jsme se realistického postoje.

Použitá literatura:

Aldrich, Richard J., 2002, **Dangerous Liaisons: Post-September 11 Intelligence Alliances**, Intelligence, Vol. 24 (3) - Fall 2002, Harvard International Review, pp. 50-54, dostupné na <http://hir.harvard.edu/intelligence/dangerous-liaisons?page=0,0>

Aldrich, Richard J., 2009, **Global Intelligence Co-operation versus Accountability: New Facets to an Old Problem**, Intelligence and National Security 2009, Vol. 24, Issue 1, pp. 26-56

Alexander, Martin S., 1998, **Knowing Your Friends, Assessing Your Allies - Perspectives on Intra-Alliance Intelligence**, Intelligence and National Security, Vol. 13, No. 1, pp. 1-17

Baker, Christopher D., 2004, **Tolerance of International Espionage: A Functional Approach**, American University International Law Review (2004), Volume 19, Issue 5, pp.1091–1113, dostupné na www.pegc.usarchiveJournalsbaker_19_Am_U_Intl_L_Rev_1091.pdf

Chesterman, Simon, 2006, **The Spy Who Came From the Cold: Intelligence and International Law**, Michigan Journal of International Law, Vol. 27, pp. 1071-1130, dostupné na <http://students.law.umich.edu/mjil/article-pdfs/v27n4-chesterman.pdf>

Kish, John, 1995, **International Law and Espionage**, edited by David Turns, publ. by Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands, ISBN 904110030X

Meadows, Donella H., Meadows, Denis L., Randers, Jørgen & Behrens III, William W., 1972, **The Limits to Growth**, A Report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind, A Potomac Associates Book

Mellon, Jerome, 1999, **Espionage in International Law: A Necessary Evil**, Personal Exam Number 7111, University of Western Ontario, Dec. 1999, dostupné na <http://cv.jmellon.com/law.pdf>

Radsan, John A., 2007, **The Unresolved Equation Of Espionage And International Law**, Michigan Journal of International Law, Vol. 28, pp. 595-623, dostupné na <http://students.law.umich.edu/mjil/article-pdfs/v28n3-radsan.pdf> . (Tento text velmi doporučuji, je přesný a přitom půvabný.)

Scott, Roger, D., 1999, **Territorially intrusive intelligence collection and international law**, *The Air Force Law Review* 46/1999, pp. 217-226; Maxwell AFB, ISSN 00948381, dostupné na <http://www.afjag.af.mil/shared/media/document/AFD-090108-036.pdf>; převyprávění a stručné shrnutí v češtině viz Majerčík, L., 2003, dostupné na <http://www.globalpolitics.cz/studie/spionaz>

Sims, Jennifer E., 2006, **Foreign Intelligence Liaison: Devils, Deals, and Details**, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol. 19, No. 2, pp. 195–217.

Stanger, Roland J., (ed.), 1962, **Essays on Espionage and International Law**, Ohio State University Press, dostupné na <http://ia310839.us.archive.org/attachpdf.php?file=%2F1%2Fitems%2Fessaysonespionag00stanrich%2Fessaysonespionag00stanrich.pdf>

Sulmasy, Glen & Yoo, John, 2007, **Counterintuitive: Intelligence Operations and International Law**, Michigan Journal of International Law, Vol. 28, pp. 624 – 638, dostupné na <http://students.law.umich.edu/mjil/article-pdfs/v28n3-sulmasy-yoo.pdf>

Svendsen, Adam D.M., 2009, **Connecting Intelligence and Theory: Intelligence Liaison and International Relations**, Intelligence and National Security, Vol. 24, No. 5, pp. 700–729

Zeman, Petr, 2006, **Spolupráce zpravodajských služeb v EU a její limity**, str. 81 – 98 ve sborníku „Evropská unie a její bezpečnost“, s podtitulem „Vybrané problémy Evropské bezpečnosti“, editor Jan Závěšický. Vydal Mezinárodní politologický ústav Masarykovy university Brno v ed. řadě Sborníky, svazek 31. 216 stran, ISBN 80-210-

4172-2, neprodejné. Dostupné na

https://is.muni.cz/www/23167/MPU_EU_a_jeji_bezpecnost_blok.pdf

J. Kohutiar: Zdravý národný a zdravý nadnárodný záujem nie sú v konflikte

Ing. Juraj Kohutiar (1961) – Angažoval sa v disente v Hnutí za občiansku slobodu (HOS). Po novembri 1989 pôsobil vo Federálnej bezpečnostnej informačnej službe (1990-1992). Bol riaditeľom rozvedky a námestníkom riaditeľa SIS v rokoch 1998-2005. Ako expert na školenie a prípravu spravodajských dôstojníkov pôsobil v Bosne (2005-2006). Venuje sa tiež problematike akceptácie niektorých metód spravodajskej činnosti z etického hľadiska; je autorom originálnej štúdie „Spravodajská etika“ (2005). Pôsobí v Bigugi na hraniciach medzi Rwandou a Demokratickou republikou Kongo ako koordinátor výstavby kliniky v rámci projektu, ktorý realizuje Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.

Nepochybujem, že aspoň niektorí z mojich kolegov sa pokúsili o sofistikovanú definíciu národného a nadnárodného záujmu. V tomto príspevku budem pojem „národný záujem“ používať v zmysle politiky štátu zoči-voči iným štátom, ktorá sa vyznačuje určitou mierou sebeckta. Pojem „nadnárodný záujem“ budem v užšom zmysle používať pre politiku organizácií štátov, ako sú Európska únia alebo OSN, v širšom zmysle pre explicitne deklarovaný alebo implicitne chápaný spoločný záujem viacerých štátov.

Princíp subsidiarity hovorí, že spravovanie ľudskej spoločnosti funguje najlepšie vtedy, keď sa na vyššie organizačné jednotky odovzdávajú len tie kompetencie, ktoré nemožno lepšie spravovať na nižšej úrovni.¹² V hierarchii spoločenských – rodina, obec, kraj, štát, nadnárodné spoločnosti – patrí spravovanie spravodajských služieb jednoznačne do kompetencie štátu. Pokusy vytvárať nadnárodné spravodajské centrá nie sú veľmi úspešné, vytváranie nadnárodných spravodajských služieb vo svete ako ho poznáme dnes, sa protiví prirodzenému poriadku. Prirodzeným zamestnávateľom spravodajských služieb je štát, ktorý ich úkoluje, takže väčšinu spravodajských dôstojníkov netrápi konflikt naznačený v názve tohto sympózia. Napriek tomu považujem túto tému za zaujímavú a dobre zvolenú. Bez toho, aby som spochybnil úkolovanie spravodajských služieb štátom, vo svojom príspevku chcem poukázať na zlyhania neproporciálneho uplatňovania politiky národného záujmu, ktoré by mohli byť mementom spravodajcov. Predkladám tézu, že zdravý národný a zdravý nadnárodný záujem nie sú v konflikte. V tejto naivne znejúcej téze, ktorou sa zaradzujem medzi tzv. idealistov (na rozdiel od „realistov“) v zahraničnej politike, podčiarkujem slová „zdravý“. Hoci takýto ideálny

¹² Pius XI, *Quadragesimo Anno*, 79, 1930

stav sa sotva vyskytuje, treba sa oň usilovať. Tiež chcem poukázať na zväčšujúci sa priestor pre nadnárodný záujem v práci spravodajcov.

Počas histórie národných štátov ako ich chápeme dnes, t.j. približne od čias renesancie, národný záujem v očiach občanov vysoko prevažoval nad nadnárodným. Machiavelistické vnímanie štátu ako najvyššej autority, ktoré vznikajúce národné štáty dostali do vienka, bolo posilnené okrem iných aj Darwinovou teóriou o prežití najsilnejších a najschopnejších. Myšlienky majú dôsledky. Vnímanie sveta, v ktorom je zákon džungle aplikovaný na pomery štátov, poskytuje spravodajským službám množstvo práce. Záujemcom dávam do pozornosti takmer storočný príbeh tajných operácií nazývaný „Veľká hra“ (The Great Game), ktoré vyplývali zo súťaže medzi cárskym Ruskom a Veľkou Britániou o prístup k Indii.¹³ Išlo v nej o zmapovanie, skorumpovanie a ovládnutie nárazníkového pásma štátov ležiacich medzi Indiou a Ruskom. Rusko tento tichý zápas prehralo, ale vybudovalo si v jeho priebehu obrovskú ázijskú ríšu, ktorú si podobne ako koloniálna Británia nedokázalo udržať. Vnímanie medzinárodných vzťahov ako džungle nie je optimálne pre budovanie lepšieho sveta. Na druhej strane však aj nedokonalý poriadok je lepší ako žiadny.

Známy cestovateľ, misionár a geograf David Livingstone v 19.storočí precestoval veľký kus Afriky, včítane území, na ktoré noha belocha predtým nevkrčila. Popisuje problémy so vstupom na územia niektorých kmeňov a svojvoľné vymáhanie darov za prechod.¹⁴ Konštatuje, že tento stav bránil rozvoju, vytváral nepriateľskú atmosféru a v konečnom dôsledku poškodzoval kmene, ktoré sa hnali za okamžitým ziskom. V inej knihe popisuje nájazdy afrických, európskych či arabských otrokárov, ktoré vyľudnili celé kraje v dôsledku úteku obyvateľstva a následného hladomoru.¹⁵ Svet, krajiny a ľudia potrebujú dobre fungujúce štáty i medzinárodný poriadok, ktoré v týchto prípadoch chýbali.

¹³ Hopkirk, Peter - The Great Game: On Secret Service in High Asia, John Murray Publishers Ltd., 2006

¹⁴ Livingstone, David – Missionary Travels and Researches in South Africa, 1857, Internet

¹⁵ Livingstone, David – A Popular Account of Dr. Livingstone's Expedition to the Zambesi and Its Tributaries, 1894, Internet

Aristoteles tvrdil, že štát je najvyššia forma spoločenstva, ktorá usiluje o dobro svojich občanov, t.j. o spoločné dobro.¹⁶ Vynára sa otázka, či záujem o spoločné dobro končí na hraniciach štátu. Aristoteles žil v mestskom štáte. Najmä v čase, keď Atény nedokázali zabezpečiť jedno z najzákladnejších dobier – bezpečnosť občanov, vytvárali s inými mestskými štátmi koalície a museli rešpektovať i tie ich záujmy, ktoré im boli ľahostajné, alebo dokonca do určitej miery išli proti nim. Dobro iných štátov sa stávalo aj ich dobrom.

V Európe od čias kardinála Richelieu najostentatívnejšie presadzuje dominanciu národného záujmu nad nadnárodným Francúzsko. Jedným z národných záujmov Francúzska v Afrike bolo (a je) posilnenie frankofónnych pozícií, čo samo osebe nie je nič zlé. Zlé bolo, že Francúzsko po získaní nezávislosti frankofónnej Rwandy ekonomicky, vojensky a diplomaticky nekriticky podporovalo frankofilné hutuovské vlády, včítane vlády prezidenta Habyarimana, ktorá brutálne utláčala svojich tutsiovských spoluobčanov. Vláda získala pocit beztrestnosti, ktorý vyústil v známu genocídu v roku 1994. Francúzsko i po vypuknutí genocídy dodávalo režimu protipechotné granáty, ktoré ozbrojenci zvykli hádzať cez okná do kostolov, v ktorých Tutsiovia z radov civilov hľadali útočisko. Francúzsko sa snažilo genocídu na medzinárodnej scéne dezinterpretovať a jej vysokopostaveným organizátorom, ktorí utiekli z krajiny, poskytlo azyl.¹⁷ Početná emigrácia z radov Tutsiov v susedných krajinách nakoniec vojensky dobyla krajinu a zvíťazila i politicky. Nie je bez zaujímavosti, že tutsiovská opozícia bola vedená bývalým riaditeľom vojenskej rozvedky v anglofónnej Ugande Paulom Kagamem, ktorý je dnešným rwandským prezidentom. Rwanda na čas prerušila diplomatické styky s Francúzskom, vstúpila do Britského Spoločenstva národov a zaviedla angličtinu ako vyučovací jazyk. Francúzska politika voči Rwande je príkladom neproporciálneho uplatňovania politiky národného záujmu a stala sa kontraproduktívnou práve preto, lebo nebrala ohľad na spoločné dobro širšieho spoločenstva.

Na Slovensku máme mentalitu: ak mi zdochla koza, nech susedovi zdochne krava. Zdá sa, ako by sme verili, že ujma nášho nepriateľa je našim ziskom a naopak. Mentalita, podľa ktorej je bohatstvo sveta konečné a ak niekto dostane

¹⁶ Aristoteles – Politika, I,1

¹⁷ Kinzer, Stephen – A Thousand Hills – Rwanda's Rebirth and the Man Who Dreamed It, John Wiley & Sons, Inc., 2008

z koláča viac, inému musí chýbať, je chybná. Bohatstvo fungujúceho sveta je rastúcim koláčom. Existujú však situácie, kedy je ťažké želať spoločné dobro čo najširšiemu spoločenstvu národov. Vyhraneným prípadom je vojna medzi štátmi. Národným záujmom štátu je zničenie nepriateľského štátu. Vývoj v 20. storočí však ukazuje, že aj v tomto ohľade existujú limity a z hľadiska budúcnosti je lepšie obmedziť deštruktívne aktivity na ozbrojené zložky nepriateľa a nie na zničenie potenciálnych konštruktívnych zložiek spoločnosti.

Národným záujmom Nemecka počas I. svetovej vojny bolo vyradiť Rusko z bojov. Použilo proti Rusku strašnú zbraň. V tajnej operácii v čase veľkonočných sviatkov v roku 1917 poslalo v zapečatenom vagóne do Ruska V. I. Lenina a jeho súdruhov.¹⁸ „Ako nebezpečný vírus v skúmavke,“ zhodnotil túto operáciu W. Churchill. Podľa nie celkom jednoznačných záznamov v berlínskych archívoch ministerstva zahraničných vecí sa odhaduje, že Nemci investovali do boľševickej revolúcie v Rusku 50 miliónov zlatých mariek. Operácia sa podarila, ale obaja pacienti (takmer) zomreli. Komunizmus sa neskôr z boľševického Ruska rozšíril i do časti Nemecka. Ešte predtým však Versaillská zmluva – hľa, príklad nesprávne chápaného nadnárodného záujmu – dokonale ekonomicky a morálne pokorila porazené Nemecko. Konflikt kvázi-nadnárodného a národného záujmu zasial zárodky nacistického hnutia v Nemecku s jeho národným záujmom rozšíriť svoj životný priestor. Marshallov plán znovuvybudovania zničenej Európy (včítane Nemecka) po II. svetovej vojne bol opačnou politikou ako Versaillská zmluva, politikou v línii spoločného dobra a prosperujúce Nemecko sa stalo motorom zjednotenia Európy, nie jej hrozbou.

A. Solženicyn sa na adresu tajnej štátnej zahraničnej pomoci boľševickej revolúcie v Rusku vyjadril, že aj vzťahy medzi národmi by sa mali riadiť podľa Božích zákonov.¹⁹ Nadnárodná politika prezentovaná organizáciami ako Európska únia a OSN doteraz má často ďaleko od Božích zákonov (aj v prenesenom nenáboženskom zmysle). Má však väčší potenciál prispieť k spoločnému dobru v medzinárodných vzťahoch ako národné sebestvo. Ako pozitívny príklad nadnárodného záujmu možno uviesť medzinárodné konvencie na kontrolu jadrových

¹⁸ Zeman Z. A. B., Scharlau W. B. - The Merchant of Revolution: The Life of Alexander Israel Helphand (Parvus), 1867-1924, 3. kapitola, Internet

¹⁹ Solženicyn, Alexander – Двести лет вместе, 2001, 2002, Internet

a konvenčných zbraní, ochranu ľudských práv, boj proti chudobe, šíreniu chorôb a mnohé iné. Negatívnymi príkladmi zo subjektívneho pohľadu autora tohto príspevku je Európska poľnohospodárska politika, finančná pomoc rozhadzovačným štátom, boj proti globálnemu otepľovaniu, presadzovanie rôznych kvázi-ľudských práv a mnohé ďalšie. Sv. Augustín písal, že mesto ľudské nikdy nebude mestom Božím, má sa však usilovať tú dokonalosť dosiahnuť.²⁰ Je národným záujmom štátov spoluformovať nadnárodný záujem tak, aby došlo k harmónii.

Začali sme obrázkom medzinárodných vzťahov podobných vzťahom v džungli. Niektorí vedci zoči-voči harmónii symbiotického fungovania komplexov živej a neživej prírody začali planétu Zem prirovnávať k obrovskému živému organizmu vo vývoji (teória Gaia). Ak prirovnáme ľudské spoločenstvo k organizmu a národné štáty k jeho orgánom, získame veľmi rozdielny obraz od toho, ktorý si odvodzujeme od Darwina. Organizmus potrebuje všetky orgány zdravé a harmonicky spolupracujúce. Bujnenie buniek jedného orgánu znamená rakovinu.

Kde v tom všetkom je miesto spravodajských služieb? Spravodajské služby netvorí národnú a medzinárodnú politiku, alebo nemali by. Slúžia týmto politikám prostredníctvom svojich vlád. Ak je niečo nezdravé v národnom alebo nadnárodnom záujme, najlepšie svojej vláde poslúžia tým, že jej to pravdivo dokumentujú. Viem, že každé prirovnanie kríva, ale spravodajské služby štátu sú ako biele krvinky v orgáne tela. Pomáhajú likvidovať baktérie, ktoré sa do neho dostávajú. Keď však je iný orgán ťažko napadnutý, časť z nich môže byť v záujme celého organizmu a tým i v záujme vlastného orgánu presunutá na iné miesto a úlohy.

Najklasickejším súčasným príkladom úkolovania spravodajských služieb vyplývajúceho z nadnárodného záujmu je boj proti medzinárodnému terorizmu. Pre zmenu si však uveďme príklad z ilegálneho obchodu so zbraňami. Klasická schéma je, že obchodník získa certifikát konečného užívateľa od skorumpovaného úradníka v krajine tretieho sveta, ktorá nie je embargovaná. S týmto certifikátom nakúpi nadbytočné zbrane v krajine, ktorá sa ich chce zbaviť a namiesto krajiny označenej ako konečný užívateľ s nimi pristane a vyloží ich v embargovanej krajine. Ak by sa krajiny riadili len podľa princípu národného záujmu, kto by mal silný motív odhaliť a stíhať takéhoto obchodníka? Jeho vlastná krajina nie, pretože obchod sa udial mimo

²⁰ Sv. Augustín – Mesto Božie, 5.storočie.

jej územia. Predávajúca krajina nie, pretože dostala peniaze za nepotrebné zbrane. Krajina označená ako konečný užívateľ v skutočnosti nečakala žiadne zbrane. Vláda embargovanej krajiny je rada, že konečne získala nejaké zbrane. Zdá sa, že všetci sú šťastní. Pravda, až na utláčané obyvateľstvo embargovanej krajiny, krajín susediacich s ňou a krajín, ktoré postihnutej oblasti poskytujú humanitárnu a inú pomoc.

Autor tohto príspevku vo funkcii riaditeľa rozviedky viackrát zažil nepochopenie slovenských štátnych úradníkov, ktorí museli riešiť prípady teroristov alebo ilegálnych obchodníkov so zbraňami zameraných na iné krajiny. Prečo sa do toho miešame? Toto nie je naša vojna! Nuž, miešame sa do toho, pretože sme ľudia a ak sa nezamiešame, niekde inde budú zomierať ľudia. Autor tohto príspevku tiež má skúsenosti, že iné spravodajské služby vedia byť vďačné za nezištnú pomoc (ktorú pred jej poskytnutím v zreteľa hodných prípadoch vedenie štátu schválilo). Oplácali ju nielen v spravodajskej oblasti v prospech čisto slovenských záujmov, ale cez svojich politických predstaviteľov aj na najvyššej diplomatickej úrovni. Povinnosť mlčanlivosti mi nedovolí byť príliš konkrétny. Na druhej strane, myslím si, že nepreznám veľa, keď ako perličku uvediem, že jeden z riaditeľov chorvátskej služby mi svojho času (v dobrom) odkázal, že nás majú radi, urobia pre nás všetko, ale oni sú chorvátska služba, nie slovenská služba a niekedy musia pracovať i pre Chorvátsko.

E. Hemingway napísal, že žiadny človek nie je ostrov. Takisto v politickom, bezpečnostnom a ekonomickom zmysle žiadny štát nie je ostrov, aj keď geograficky ním môže byť. Tak ako Aristoteles považoval za barbarké tie národy, ktoré si nedokázali vytvoriť štát, dnes možno považovať za barbarké tie štáty, ktoré sa nevedia alebo nechcú zapojiť do tvorby spoločného dobra na nadnárodnej úrovni. Tiež sa nazývajú „darebácke štáty.“ Spravodajské služby, ktoré pre údajný národný záujem ignorujú alebo porušujú spoločné dobro na nadnárodnej úrovni možno nazvať „darebáckymi službami.“ Slovenská informačná služba sa v medzinárodnej spravodajskej komunite stala známou v oboch smeroch. To, čo bolo zlé, by mohla vyvážiť aktívnou spoluprácou v prospech spoločného dobra na domácej i medzinárodnej pôde.

M. Barto: Ako sa rieši vzťah národného a nadnárodného vo finančnom svete a čo z toho vyplýva pre spravodajské služby

Ing. Martin Barto (1958) - V roku 1982 ukončil štúdium na Chemickotechnologickej fakulte STU, kde obhájil v r. 1990 aj kandidátsku dizertačnú prácu. Absolvoval ročné štúdijné pobyty v Kanade a v Izraeli. V období 1993-95 pôsobil ako zástupca riaditeľa analytickej sekcie SIS. V r. 1995-1999 pracoval ako analytik, neskôr ako vedúci analytik v ING Barings, pobočka Bratislava. V r. 1999 prešiel do Slovenskej sporiteľne, kde bol najprv generálnym riaditeľom Divízie stratégie; po privatizácii sa stal hlavným ekonómom banky. V r. 2005 ho prezident SR vymenoval do funkcie viceguvernéra Národnej banky Slovenska, kde mal na starosti najmä dohľad nad finančným trhom. V súčasnosti je členom predstavenstva a finančným riaditeľom Všeobecnej zdravotnej poisťovne.

Zhrnutie: V tomto príspevku budeme skúmať, ako sa v súčasnom globalizovanom svete posúva rovnováha medzi národným a medzinárodným hľadiskom. Použijeme príklad z oblasti finančného sektora, vrátane prístupu z historického pohľadu a pôsobiacich faktorov. Ukážeme, ako sa finančný sektor stavia k otázke medzinárodnej spolupráce, resp. nespôlupráce v oblastiach, ktoré sú dôležité aj pre spravodajskú činnosť - t.j. pranie špinavých peňazí, financovanie terorizmu, proliferácia, obchod s narkotikami a pod. Na príkladoch SWIFTu a havaly ukážeme, že doterajšie medzinárodné aktivity, ktoré síce zavádzajú isté pravidlá pre štáty, ale nenariaďujú povinnú spoluprácu, ani nevytvárajú nadnárodné spravodajské či vyšetrovacie orgány, nemusia byť dostatočne účinné pri neformálnych systémoch.

Úvod

V našom globalizovanom svete sa globalizovali aj aktivity, ktoré ohrozujú občanov, resp. celé štáty - príklady sú obchod s narkotikami, proliferácia, terorizmus či korupcia. Tieto aktivity sú prirodzene predmetom zberu informácií a iných aktivít zo strany národných spravodajských služieb. Otázka centrálnych databáz a povinného zdieľania informácií sa stáva v dnešnom svete relevantnou, no ťažko uskutočniteľnou. Existuje *ad hoc* multilaterálna spolupráca, príkladom môže byť nedávny zásah auta pána Namnama, operačného veliteľa bunky al-Kajdy v Gaze, strelou z americkej vojnovéj lode. Spolupráca Spojených štátov, Saudskej Arábie a Egypta bola kľúčovou pre dosiahnutie úspechu, no stále ide o ojedinelé javy. Bilaterálna spolupráca spriatelенých štátov je pomerne častá i trvalá ako napr. medzi Spojenými štátmi a Spojeným kráľovstvom, ktorú dokumentujú i početné publikácie.

V dnešnom svete má svoj význam, no má svoje limity. V tomto príspevku sa zameráme na finančné podhubie ilegálnych aktivít - teda pranie špinavých peňazí (ML), financovanie terorizmu (FT), a záležitosti spojené s takými aktivitami, ako presuny hotovosti, havala, atď. Ukážeme, ako sa vyvíja finančný sektor a ako sa riešili otázky všeobecnej spolupráce pri regulácii sektoru a dohľadu nad ním na národnej a nadnárodnej úrovni. V ďalšom sa sústreďíme na problematiku ML a FT, ktorá je stále koncentrovaná na národnej úrovni. Na príkladoch SWIFTu a havaly poukážeme na klady a nedostatky súčasného usporiadania a v závere navrhujeme opatrenia na zefektívnenie medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti.

Vývoj regulácie a dohľadu finančných služieb od národnej úrovne k celoeurópskemu dohľadu, resp. ku globálnym bazilejským výborom na zachovanie finančnej stability

Vývoj finančného sektora od 90. rokov bol búrlivý a rýchly, presadzovali sa technologické inovácie a v dôsledku toho sa postupne strácali národné hranice pre poskytovanie služieb. Vytvoril sa globálny, celosvetový finančný trh, ktorý dnes umožňuje prakticky komukoľvek využívať finančné služby kdekoľvek. Regulácia a dohľad, vrátane problematiky ML a FT však ostáva stále v rukách národných štátov. Rozširovanie Európskej únie po roku 1995, jej štyri základné slobody a vznik eurozóny v roku 2002 nastolili otázku vzťahov medzi jednotlivými národnými regulátormi a dohliadačmi, a najmä špeciálne medzi týmito orgánmi v materských štátoch finančných inštitúcií a v hostiteľských štátoch (tj. štátoch, kde majú tieto inštitúcie dcérske spoločnosti). Diskusia o rozdelení právomocí trvá už dlhé roky. Prirodzene sa však etablovala bilaterálna, resp. multilaterálna spolupráca národných orgánov, ktorá funguje ako sieť. Vznikli isté centralizované platformy týchto národných orgánov, ktoré však doteraz nemali rozhodovacie právomoci. Ich stanoviská mali odporúčajúci charakter. Vznikol rozpor medzi lokálnym charakterom dohľadu nad inštitúciami a potrebou globálnej regulácie nadnárodných finančných inštitúcií (tlak týchto inštitúcií bol vždy silný v tomto smere) a snahou o hegemoniu v rozhodovaní pre orgány materských (home) štátov. Zaujímavé je, že otázka ML a FT nikdy nehrala v diskusiách na túto tému relevantnú úlohu, hoci predstavuje veľmi silný argument v prospech centralizácie. Kríza finančného sektora v rokoch 2008-09 poukázala na nedostatky doterajšieho usporiadania, najmä na slabosť niektorých

dohľadov (Rakúsko, Írsko, Belgicko), ako aj preregulovanosť, ktorá viedla k rastu morálnemu hazardu, keď sa na jednej strane investori spoľahli úplne na authority a prestali rozlišovať kvalitu inštitúcií a na druhej strane manažmenty inštitúcií nezdravo zvýšili svoj apetít po riziku. Príkladom je nešťastné rozhodnutie írskej vlády z jesene 2008 poskytnúť 100% ochranu všetkým bankovým vkladom, ktoré potom musela zaviesť väčšina štátov Únie.

Podobné aktivity smerujúce k lepšej koordinácii a prijímaniu spoločných pravidiel zastrešuje na celosvetovej úrovni Banka pre medzinárodné zúčtovania (BIS), ktoré sídli v Bazileji, odtiaľ je názov bazilejské výbory. Tieto výbory, ktoré združujú národné regulačné a dohliadacie orgány vo všetkých segmentoch finančného sektora, vydávajú odporúčania pre štáty. Ich aktivity sa začali koncom 80. rokov minulého storočia a najaktívnejší bol výbor v oblasti bankovníctva, ktorý formuloval predovšetkým pravidlá pre kapitálovú primeranosť bánk. Bazilejské výbory sa tiež zaoberali otázkami ML a FT, kde prijali dokumenty, ktoré stanovujú pravidlá pre identifikáciu a poznanie klientov (tzv. KYC - *know your client*), pokúsili sa tiež formulovať pravidlá na zdieľanie finančných údajov, kontrolu medzinárodného platobného styku ak sa vykonáva cez tretie štáty. Všetky tieto aktivity však majú len odporúčajúci, teda nezáväzný charakter, a tak nedávajú základ pre vznik celosvetovej autority.

Finančná kríza bola katalyzátorom procesu, ktorý posilnil medzinárodné hľadisko (tj. globálnu finančnú stabilitu) na úkor národného, predovšetkým v Európskej únii. Nadnárodná regulácia a dohľad sa začali inštitucionalizovať, sieťová štruktúra sa postupne nahrádza hierarchickou, zvyšuje sa celková výmena informácií, v čase krízy sa posilní úloha nadnárodných orgánov Európskej únie. Princíp, že globálna stabilita je zaručená len vtedy, ak sú stabilné všetky členské štáty, sa nepresadil. V budúcnosti pravdepodobne môže byť zachovanie celkovej stability EÚ (väčšie štáty) nadradené zachovaniu stability jedného štátu. V oblasti ML a FT však nové celoeurópske orgány dohľadu nedostali zvýšené právomoci, budú však môcť navrhovať technické štandardy záväzné pre členské štáty. Zintenzívnila sa aj bazilejská spolupráca a navrhuje sa sprísnenie odporúčaných bazilejských kritérií pre kapitálovú primeranosť finančných inštitúcií.

Národné a nadnárodné hľadisko vo finančnom sektore v boji proti rôznym aspektom organizovaného zločinu a terorizmu

Snaha o medzinárodnú spoluprácu pri odhaľovaní a potláčaní organizovaného zločinu a terorizmu viedla Organizáciu Spojených národov k prijatiu Viedenskej konvencie v roku 1988, ktorá sa týkala najmä obchodovania s drogami. V roku 1999 sa na pôde OSN prijala Medzinárodná konvencia na potlačenie financovania terorizmu a o dva roky neskôr Palermská konvencia, ktorá sa týkala zločineckých organizácií a ich financovania. Európska únia prijíma obdobné dokumenty - v roku 1990 Štrasburskú konvenciu ohľadne finančných prostriedkov nadobudnutých kriminálnou činnosťou, v roku 2001 vydala Rada EÚ spoločnú pozíciu k boju s terorizmom a použitiu špeciálnych opatrení na boj s terorizmom; nasledovala Varšavská konvencia, ktorá sa venovala nadnárodnému organizovanému zločinu a v roku 2005 sa prijala Smernica 2005/60/EC o predchádzaní využívania finančného systému na účely prania špinavých peňazí a financovania terorizmu, ktorá sa novelizovala v roku 2009. Obsahuje podrobné pravidlá pre členské štáty ako konať v tejto oblasti, podrobne sa venuje otázke poznania klientov finančných inštitúcií (KYC), vrátane úlohy jednotky finančnej polície ako národného centra pre boj s ML a FT. Tieto národné jednotky potom spolupracujú - prostredníctvom svojej siete v EÚ a vo svete - Skupina Egmont. Nové pravidlá platné od budúceho roku, dajú istú úlohu aj trom novovzniknutým európskym agentúram dohľadu, kde budú mať členské štáty informačné povinnosti. Agentúry sa budú musieť navzájom informovať o tretích štátoch, kde pôsobia zložky finančných inštitúcií z EÚ, no kde opatrenia KYC nie sú na úrovni EÚ a tejto smernice. Výsledkom zmien Smernice 2005/60/EC a reformy dohliadacích orgánov na úrovni EÚ je teda vyššia harmonizácia legislatívy, ale aj postupov v oblasti ML a FT.

Treba však zdôrazniť, že všetky tieto dokumenty a právne normy hovoria o tom, ako majú konať národné orgány (harmonizácia) a zakotvujú možnú výmenu informácií a spoluprácu medzi štátmi, nie však povinnosť. Znamená to, že stále iba národný orgán rozhodne, či v danej veci bude informovať, či spolupracovať s inými národnými orgánmi.

Snaha o vytvorenie istého medzinárodného koordinačného centra, či zárodku globálnej inštitúcie na boj proti ML a FT najviac pokročila pri založení *Financial Action Task Force* (FATF, Finančná akčná skupina) v roku 1989. FATF je medzivládna organizácia, ktorej úlohou je rozvoj a presadzovanie politik boja proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu na národnej i medzinárodnej úrovni. Činnosť FATF sa koncentruje na 3 hlavné oblasti:

1. monitoruje vývoj v jednotlivých členských krajinách v oblasti implementácie opatrení zamedzujúcich ML a FT; v tomto procese využíva formy vlastného hodnotenia (dotazníky), ako aj vzájomného ohodnotenia (expertné misie),
2. posudzuje trendy v oblasti ML a FT, techniky, metódy a protiopatrenia (tzv. typológie) a výsledky premieta do zmien a doplnení svojich 40+9 Odporúčaní,
3. napomáha pri osvojovaní si a implementácii týchto odporúčaní nečlenským štátom.

Členmi FATF je 36 najdôležitejších štátov, Slovensko sa zúčastňuje na práci FATF prostredníctvom pridruženého člena Moneyval, čo je organizácia Rady Európy. Pozorovateľmi FATF sú aj Medzinárodný menový fond, Svetová banka, bazilejské výbory.

Súbor 40 odporúčaní FATF sa prijal už v roku 1990 a ide o všeobecné pravidlá, ako nastaviť legislatívu v predchádzaní ML a FT, ako majú finančnú inštitúcie bojovať s ML, FT, vrátane prístupu regulačných a dohliadacích orgánov a vytvorenia inštitucionálneho rámca. Odporúčania 35 až 40 sa týkajú medzinárodnej spolupráce. K 40 opatreniam pribudlo po 11. septembri 2001 9 nových, ktoré obsahujú princípy medzinárodnej spolupráce v oblastiach ako kriminalizácia FT a ML, zmrazenie a konfiškácia teroristických aktív, oznamovanie podozrivých operácií, sledovanie alternatívnych kanálov posielania peňazí (ako napr. havala), činnosť neziskových organizácií a monitorovania presunov hotovosti. Odporúčania FATF, spôsob ich zavádzania vo svete, spoločný postup voči nespolupracujúcim jurisdikciám predstavuje pravdepodobne najviac vyvážený systém z hľadiska vzťahu - národný a nadnárodný v oblasti ML a FT v dnešnom svete. Obe štruktúry, FATF i Moneyval však majú hlavný cieľ v tom, aby zaistili, že členské štáty dodržiavajú určité princípy a dobrovoľne spolupracovali. Nejde tu o povinný zber a výmenu údajov a informácií, či vytváranie spoločných databáz. Stále preto treba hovoriť o nižšej úrovni spolupráce štátov.

Systémy platobného styku ako príklad nutnosti koordinácie národného a medzinárodného aspektu v oblasti prevencie ML a FT

Globalizácia finančného systému zvýšila význam rôznych systémov platobného styku, pretože práve ony sprostredkujú tok finančných prostriedkov. Získavanie informácií o finančných tokoch je veľmi dôležitým aspektom práce spravodajských organizácií, pretože umožňujú odhaľovať všetky články reťaze, ktoré sa zúčastňujú na aktivitách ako ML, FT, ale aj proliferácia či korupcia.

SWIFT je najvýznamnejší celosvetový oficiálny platobný systém, ktorého členmi je vyše 9000 bánk, obchodníkov s cennými papiermi, spoločností z 209 štátov. Úlohou SWIFTu je výlučne prenos finančných správ. Americké ministerstvo financií po 11.9.2001 začalo Program sledovania financovania terorizmu prostredníctvom analýzy údajov prechádzajúcich SWIFT-om. Podľa neho toto sledovanie prinieslo dôležité informácie, ktoré sa využili v boji proti terorizmu. Po dlhých diskusiách medzi Spojenými štátmi a Európskou úniou sa dosiahla dohoda o tomto programe, podľa ktorej SWIFT je povinný poskytovať informácie údaje, ktoré sa nachádzajú v jeho centre v Belgicku a ktoré sú potrebné na účely prevencie, vyšetrovania, odhaľovania a stíhania terorizmu a jeho financovania. Tým, že SWIFT používajú oficiálne, regulované a dohliadané finančné inštitúcie - riadiace sa Odporúčaniami FATF; a súčasne jeho štruktúra je centralizovaná, získavať údaje z neho bolo pomerne jednoduché. Dospieť k dohode medzi USA a EÚ bolo však veľmi zložité, rokovania sa začali v roku 2007 a dohoda vstúpila do platnosti 1.8.2010, pričom ľavicoví poslanci Európskeho parlamentu sa zdráhali ju schváliť.

Na druhej strane, alternatívne systémy platobného styku (APS) majú veľmi dlhú tradíciu, najmä v takých komunitách, ktoré sa buď dlhodobo venujú medzinárodnému obchodu alebo časť ich príslušníkov pracuje vo vzdialených regiónoch a odtiaľ podporujú svoje rodiny. Tieto kanály su charakteristické tým, že sú neoficiálne, neregulované, bez dohľadu, lacnejšie a rýchlejšie než klasické bankové prevody a najmä, že nedochádza k fyzickému prevodu peňazí. Typické príklady sú systémy, ktorými sa posielajú peniaze zo Severnej Ameriky a Európy na indický subkontinent, resp. na Ďaleký Východ, alebo systém havala, ktorý využívali najmä obchodníci z arabských štátov. Typicky prevody sa uskutočnia do 24 hodín, cena je

2-5% prevádzanej sumy, závisí od objemu. Môže sa kombinovať napr. aj s prevodmi drahých kovov. Odhaduje sa, že takto sa prevádza minimálne 50 mld. USD ročne. Tento systém existuje aj na Západe, ale je oficiálny a regulovaný - napr. ho prevádzkuje spoločnosť Western Union.

Po 11.9.2001 sa začala venovať pozornosť tomu, ako APS fungujú, aké majú dopady na štáty, odkiaľ zdroje odchádzajú i na štáty, kam zdroje prichádzajú. Stále sa diskutuje sa o tom, aká by mala byť regulácia a dohľad takýchto systémov, aké je ich prepojenie na oficiálne (dohliadané a regulované) inštitúcie. Prečo sa APS stali predmetom sledovania policajných a spravodajských inštitúcií ? Je jasné, že významný dopad ich činnosti je na štatistiky tokov peňazí, a teda aj menovú politiku štátov. Z nášho hľadiska je však dôležité, že sa môžu zneužívať na nezákonné aktivity, ako napr. únik devízovej kontrole, veľké transféry prostriedkov, daňové úniky, pašovanie cenných kovov, poskytovanie pôžičiek pre organizovaný zločin, legalizáciu príjmov z trestnej činnosti a financovanie terorizmu, pretože tieto toky peňazí totiž nejdú cez hranice a inštitúcie, ktorých činnosť je zosúladená s Opatreniami FATF.

Z národného hľadiska je dôležité zosúladenie týchto aktivít s odporúčaniami FATF, čo znamená, aby sa APS zaregistrovali. To je často jediné, čo sa dá dosiahnuť, pretože ich nemožno priamo dohliadať alebo regulovať. Dôležitá je však aj úloha formálneho sektora, ktorý musí v týchto prípadoch venovať vyššiu pozornosť KYC princípom. Z medzinárodného hľadiska je dôležité posilnenie formálneho sektora, vrátane SWIFT-u a zvýšiť jeho atraktívnosť pre bežných klientov havaly, čiže vytvoriť podobné APS s rovnakou efektívnosťou a cenami, ktoré však budú podliehať regulácií podľa FATF, teda najmä princípy KYC a dohľadu. V Európskej únii sa už prijala smernica, ktorá by mohla byť základom pre takéto alternatívne systémy, na Slovensku je transponovaná ako Zákon o platobných inštitúciách číslo 492/2009 Z.z..

Práve na rozdielnom prístupe ku SWIFTu a APS možno ukázať na dôležitosť úzkej medzinárodnej spolupráce rôznych spravodajských a vyšetrovacích zložiek viacerých štátov. Kým u oficiálnych systémov existuje istý medzinárodný štandard správania finančných inštitúcií a zároveň aktivity su centralizované, bolo možné dostať tento systém pod kontrolu z hľadiska FT a ML. Na druhej strane činnosť APS sa uskutočňuje prostredníctvom viacerých kanálov - telekomunikácie, internet, fyzické osoby; na druhej strane sa týkajú dvoch a viac štátov a je distribuovaná.

Navyše pri nezákonných aktivitách môžu existovať celé reťaze, resp. siete sprostredkovateľov smerujúce k jednému či niekoľkým konečným príjmateľom. Treba mať na pamäti, že všetky operácie môžu prebehnúť mimo formálny sektor, prípadne len s niektorými krokmi v rámci neho. V týchto prípadoch Odporúčania FATF teda nemajú takmer nijakú váhu a na odhalenie by boli napr. prínosom existujúce databázy havalistov, vrátane ich komunikácie a partnerov v rôznych štátoch, ktoré by boli medzinárodne dostupné a do ktorých by jednotlivé štáty boli zaviazané prispievať.

Záver

Snahy o užšiu medzinárodnú spoluprácu v oblasti predchádzania zneužívania finančného sektoru na pranie špinavých peňazí a financovanie terorizmu sa začali už pred viac než 20 rokmi. Odvtedy sme prešli dvoma míľnikmi, 11.9.2001 a finančnou krízou. Prvý z nich znamenal presnejšie pochopenie nebezpečia, čo sa prejavilo v rozšírení odporúčaní FATF a v posilnení medzinárodnej spolupráce, vrátane tlaku na dovtedy nespolupracujúce jurisdikcie. Finančná kríza priniesla snahy o väčšiu centralizáciu regulácie a dohľadu nad finančnými trhmi, no v oblasti ML a FT príde len k malým posunom oproti dnešnému stavu. Napriek veľkým úspechom organizácie FATF, ktorej sa podarilo zaviesť svoje odporúčania takmer v celom svete, národné, teda lokálne hľadiska v tejto oblasti prevláda. Medzinárodná spolupráca a zdieľanie informácií sú možné len vtedy, ak sa tak rozhodnú národné orgány. Dokonca ani v tak integrovanej časti sveta ako je Európska únia sa nepodarilo spravodajskú a vyšetrovaciu činnosť centralizovať a vytvoriť nadnárodné orgány. Dohody o poskytovaní údajov sa rodia veľmi ťažko, ako sa ukázalo pri získavaní údajov zo SWIFT-u. Na príklade alternatívnych platobných systémov (havala) sme ďalej videli, že v takýchto prípadoch Odporúčania FATF môžu riešiť len veľmi málo, pretože ide o procesy, ktoré idú pomimo oficiálne (regulované a dohliadané) štruktúry. Najmä kvôli existencii takýchto predpokladáme, že bude nutné povinné zdieľanie istých informácií a pravdepodobne vytvorenie centralizovanej medzinárodnej spravodajskej jednotky - napríklad na úrovni Európskej únie.

Pramene:

Mark M. Lowenthal: From Secrets to Policy, 4th Edition, CQ Press A Division of SAGE, Washington D.C., 2009, 364 s., ISBN 978-087289000

Adam D.M. Svendsen: Intelligence Cooperation and the War on Terror: Anglo-American Security Relations after 9/11 (Studies in Intelligence), Routledge, 2009, 272 s., ISBN 978-0415550406

Matteo Vaccani: Alternative Remittance Systems and Terrorism Financing, Issues in Risk Management, World bank Working Paper No. 180, World Bank, 2010, 41 s., ISBN 978-0821381786

James Igoe Walsh: The International Politics of Intelligence Sharing, Columbia University Press, 2009, 208 s., ISBN 978-0231154109

Informal Funds Transfer Systems: An Analysis of the Informal Hawala System, interný dokument Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu, 2003

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005L0060:20091030:SK:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005L0060:20091030:SK:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005L0060:20091030:SK:PDF) (Smernica 2005/60/EC)

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/pe00/pe00043.en10.pdf> (Omnibus - Direktíva o európskych finančných agentúrach)

www.bis.org

www.egmontgroup.org

www.fatf-gafi.org

www.coe.int/moneyval

M. Tudžman: Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb

Prof. Dr. Miroslav Tudjman (1946) – Absolvoval štúdium filozofie a sociológie na Záhrebskej univerzite, ako aj doktorandské štúdium v odbore informačných vied; neskôr sa stal na tejto univerzite profesorom (1998). V r. 1992 bol riaditeľom Strediska strategického výskumu, v r. 1993 založil prvú chorvátsku spravodajskú službu (HIS), ktorej bol riaditeľom v období od r. 1993 do 1998 a potom od r. 1999 do 2000. Od r. 2000 pôsobí tiež ako zodpovedný redaktor medzinárodného časopisu *National Security and the Future*. Venuje sa aj prednáškovej činnosti; je autorom cca 200 článkov v domácich i zahraničných periodikách, ako aj 11 kníh s tematikou informatiky, bezpečnosti a politológie. V r. 2009 kandidoval vo voľbách za prezidenta Chorvátskej republiky.

Úvod

Konštatovanie, že "súčasní odborníci by sa nemali primárne zaoberať tým, či sa európska spoločná spravodajská politika bude rozvíjať, ale tým, ako sa bude vyvíjať a v akej forme" (Villadsen, 2007) je zrejme správne. Takisto je však pravdou, že asi najskôr zlyháme pri realistickom odhade vývoja európskej spoločnej spravodajskej politiky, t.j. postavenia a úlohy národných spravodajských služieb v rámci vysoko komplikovanej byrokratickej štruktúry Európskej únie, ak nepoznáme prekážky zdieľania spravodajských informácií, ktorým doteraz čelila EÚ a ak neberieme do úvahy národné záujmy, obavy a motívy súčasných (a budúcich) členských štátov EÚ.²¹

Diskusia o organizácii zdieľania spravodajských informácií na európskej úrovni sa doteraz sústredila na dve základné možnosti. Prvou možnosťou je vytvorenie silných centralizovaných inštitúcií EU na výmenu spravodajských informácií. Podľa J. I. Walsh "prvým krokom týmto smerom by bolo výslovne vyžadovať od členských štátov zdieľanie relevantných spravodajských informácií, skôr ako povoliť takéto zdieľanie na dobrovoľnom základe. Druhým krokom by bolo udeliť týmto inštitúciám právomoc monitorovať dodržiavanie takýchto požiadaviek členskými štátmi" (Walsh, 2007).

Táto alternatíva, ktorá by nakoniec mala za výsledok vytvorenie novej silnej spravodajskej služby, nemá veľa zástancov. Žiadnej medzinárodnej organizácii, či už OSN, NATO alebo EÚ sa doteraz nepodarilo vytvoriť centralizovanú nadnárodnú

²¹ Tento prehľad sa zaoberá iba protikladom medzi národnými a nadnárodnými záujmami v Európe, t.j. v Európskej únii.

spravodajskú službu. Preto všetky hodnotenia naznačujú, že realizácia tejto možnosti je veľmi nepravdepodobná.²²

Druhá alternatíva, ktorá by mohla prekonať nedostatok dôvery v nadnárodných spravodajských inštitúciách a i tak by pripomínala predpokladanú politiku zdieľania spravodajských informácií medzi všetkými členskými štátmi EÚ je "väčšia decentralizácia zdieľania medzi skupinami členských štátov. Tieto siete by sa skladali z členských štátov, ktoré majú podobné záujmy a vzájomne si dôverujú v istej záležitosti alebo probléme" (Walsh, 2007). Táto možnosť je oveľa reálnejšia, pretože sa zakladá na národných záujmoch a približuje sa tomu, čo sa doteraz považuje za prijateľné a vykonateľné.²³ Je takisto "politicky korektná", pretože neodmieta nadnárodné záujmy Bruselu.

Nech je akokoľvek realistická, pragmatická t.j. "politicky korektná", táto alternatíva spolupráce a zdieľania spravodajských informácií je primárne limitovaná národnými záujmami a úlohami národných spravodajských služieb. Siete na decentralizované zdieľanie spravodajských informácií sa budujú na základe dôvery a záujmov medzi jednotlivými členskými štátmi EÚ. Ale vzhľadom na nedostatok vzájomnej dôvery voči ostatným existuje tu latentný rozdiel, nielen medzi istými skupinami krajín v rámci EÚ, ale aj medzi určitými sieťami v možnom rozhodovaní EÚ. Inými slovami, výmena spravodajských informácií sleduje logiku národných záujmov viac ako logiku nadnárodných cieľov a hodnôt.

Autori správy **Projekt Európa 2030** taktiež nepodporujú vytvorenie európskej spravodajskej služby, iba vytvorenie analytickej jednotky potrebnej na výkon zahraničnej politiky. Úlohou tejto analytickej jednotky by mala byť kooperácia a zdieľanie spravodajských informácií s národnými centrami: "To sa dá dosiahnuť zriadením Európskej prognostickej a analytickej jednotky ako súčasť Európskej

²² Hodnotenia vývoja spravodajskej komunity v rámci EÚ identifikujú štyri spravodajské služby v EÚ a nie sú zástancami zakladania nových: "V súčasnosti možno identifikovať štyri "spravodajské služby EÚ": začínajúce Spoločné situačné stredisko (SITCEN), Spravodajské oddelenie Európskeho vojenského štábu (INTDIV), Európske satelitné centrum (EUSC) a Europol. Táto práca argumentuje, že EÚ nepotrebuje žiadne nové služby". (Muller-Wille, 2004).

²³ "...štáty s efektívnymi spravodajskými službami ako tzv. "Veľká päťka" (Taliansko, V. Británia, Nemecko, Francúzsko a Španielsko), ktoré sa spolu s Holandskom a Švédskom zúčastňujú na SITCEN-e, sú proti revolučným zmenám v súčasnom systéme spravodajskej spolupráce v Európskej únii" (John Nomikos, 2005).

diplomatickej služby (European External Action Service) a úzkou spolupracou s národnými centrami na princípe zdieľania spravodajských informácií. Takáto jednotka by mohla pomôcť sústrediť pozornosť na potrebu kontinuálnej revízie súčasnej politiky." (Projekt Európa 2030, máj 2010).

Funkciou spravodajských služieb je podporovať a chrániť národné záujmy. Spravodajské činnosti budú pokračovať tak dlho, ako budú národy pokračovať v súčasných (alebo potenciálnych) medzinárodných rivalitách a konfliktoch, t.j. pokiaľ národy budú vystavené vonkajšiemu tlaku, hrozbám alebo konfrontáciám. V súčasnom svete sa mení charakter konfliktu, druhy tlaku a hrozieb, ktoré ohrozujú súčasné štáty a medzinárodný poriadok.

Budúcnosť nadnárodných organizácií, alebo presnejšie, charakter nadnárodných aliancií vo veľkej miere závisí na tom, či nadnárodné štruktúry (organizácie) budú schopné chrániť záujmy svojich členských štátov, alebo nie. Odpoveď na túto otázku závisí tak na porozumení charakteru konfliktov a hrozieb, ktorým sú dnes štáty vystavené, ako aj na poznatkoch či všetky krajiny sú rovnako vystavené rovnakým ohrozeniam.

Nadnárodné idey – očakávaná a skutočnosť

Na začiatku 20. storočia bola koloniálna Európa vedúcou svetovou politickou a ekonomickou mocnosťou. Dekolonizácia a dve svetové vojny zničili nielen jej ekonomickú silu, ale aj jej politickú prestíž ako svetovej veľmoci. Zjednocovanie Európy sa dialo v očakávaní, že komunita európskych štátov – predstavujúca štvrtinu svetového hrubého národného dôchodku a so 450 miliónmi obyvateľov – sa nevyhnutne stane "globálnym hráčom". Preto by Európska únia "...mala byť pripravená podieľať sa na zodpovednosti za globálnu bezpečnosť a na budovaní lepšieho sveta".²⁴

Európska únia naplňovala očakávaná, bola relatívne úspešným modelom pretrvávajúceho zachovávaná bezpečnosti a stability v európskych súčasných dejinách a unikátnym modelom nadnárodnej organizácie, ktorá v podstate umožnila úspešnú ekonomickú integráciu európskych štátov do jednotného trhu a vytvorenie

²⁴ „Bezpečná Európa v lepšom svete" Európska bezpečnostná stratégia, Brusel: Rada Európy, 12. december 2003. URL <http://www.isn.ethz.ch/pubs/ph/details.cfm?1ng=en&id=10155>

ekonomickej a monetárnej únie (EMU).²⁵ Okrem toho v roku 2003 Rada Európy prijala dokument, v ktorom Európa po prvý raz definuje svoju zdieľanú bezpečnostnú stratégiu a ktorý sa začína vetou : "Európa nebola nikdy tak prosperujúca, tak bezpečná, tak slobodná."²⁶

Hoci tieto očakávania sa naplnili, základná dilema týkajúca sa nadnárodného charakteru EÚ pretrváva. Tí, ktorí preferovali európsku integráciu, mali od začiatku ako aj počas jej realizácie, nasledujúcu pochybnosť: smeruje Európa k vytvoreniu aliancie suverénnych štátov (čo by z nej urobilo /kon/federáciu) alebo je cieľom transformovať Európsku úniu (z organizácie štátov) na jediný štát, nazvaný Európa?²⁷

Oscilovanie medzi obidvomi alternatívami je neustále prítomné. Je však faktom, že Európska ústava ešte nebola schválená, a že Lisabonská zmluva je kompromisom, používaným ako náhrada za odmietnutú ústavu. Z Lisabonskej zmluvy (2007) bola odstránená ústavná terminológia a táto zmluva je vo svojej podstate iba dohodou o implementácii všetkých predchádzajúcich zmlúv.

Osud Lisabonskej zmluvy ukazuje, že medzi členskými štátmi EÚ nie je konsenzus vo veci základnej dilemy – vzťahu medzi medzinárodnými a nadnárodnými záujmami. Možno pozorovať tri rôzne komponenty tejto dilemy: a) skryté ale nevyriešené antagonizmy medzi veľkými mocnosťami, b) charakter vzťahu medzi veľkými a malými krajinami a c) úsilie o dosiahnutie štátnosti časťami väčších multietnických štátov.

Vzhľadom na to, že tretí element, úsilie o dosiahnutie štátnosti, ovplyvňuje stabilitu širšieho európskeho status quo, dovoľte mi, v krátkosti ho skomentovať, než

²⁵ Odborníci sa väčšinou zhodujú v tom, že najväčšími úspechmi sú: vytvorenie spoločného trhu a spoločné politiky v Spoločenstve, ustanovenie spoločnej peňažnej politiky, a zavedenie jednotnej meny v Ekonomickej a peňažnej únii (EMU) a policajná a justičná spolupráca v Únii (tretí pilier) – pozri: Lj. Mintas-Hodak, s. 46; napriek tomu predošlé očakávania, že do roku 2010 EÚ bude ekonomicky silnejšia ako USA, sa nenaplnili.

²⁶ Nasledujúca veta je iba čiastočne pravdivá: "Násilie prvej polovice 20. storočia ustúpilo obdobiu mieru a stability, ktoré nemá v európskej histórii obdobu". Národy a štáty, ktoré žili pod komunistickým režimom až do 90-tych rokov, s týmto názorom by pravdepodobne nesúhlasili. Pozri: *Bezpečná Európa v lepšom svete: Európska bezpečnostná stratégia* (2003).

²⁷ Táto možnosť v konečnom dôsledku znamená, že s členstvom v EÚ by jednotlivci boli občanmi EÚ a nie ich príslušných národných štátov.

budem pokračovať o silách, ovplyvňujúcich medzinárodné prostredie, v ktorom prebiehajú spravodajské aktivity.

Opatrnosť a skepticizmus voči nadnárodným útvarom sú prítomné najmä u malých národov a v štátoch, ktoré zaplatili vysokú cenu za zotročenie medzinárodnými ideami počas komunizmu. V predtuchu toho, čo sa malo stať o desaťročie neskôr v mnohonárodných (komunistických) krajinách v Európe, Franjo Tudjman napísal: "Všetky nadnárodné, integračné, univerzalistické a internacionálne idey sa ukázali ako číra utópia. História nepozná iný spôsob ich realizácie ako vo forme nacionalistického hegemonizmu a expanzionizmu väčšieho štátu".²⁸

S čiastočným zreteľom na ich rôzne historické a politické skúsenosti, európske národy nezdieľajú rovnaký názor na politické zmeny, ktoré sa udiali v Európe na konci 20. storočia. To má zasa za následok odlišný postoj k národnej otázke a k nadnárodným útvarom na začiatku 21. storočia.

Pád berlínskeho múru v roku 1989 symbolizuje koniec rozdelenia sveta na bloky, kolaps Varšavskej zmluvy a pád komunistického režimu v Európe. Tieto udalosti viedli k zmene medzinárodného poriadku. Avšak pluralitný systém a demokracia mali tiež za následok dezintegráciu nedemokratických viacnárrodných štátov: Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie, ZSSR a Československa. Na začiatku 90-tych rokov vzniklo v Európe viac ako 15 nových štátov: Chorvátsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Ukrajina, Bielorusko, Česká republika, Slovensko, Makedónsko, Federálna republika Juhoslávia, Gruzínsko, Arménsko, Azerbajdžan, Moldavsko.²⁹

Kolaps multinárodných štátov a vznik 15 nových národných štátov v Európe na konci 20. storočia je dôsledkom tak pádu totalitných komunistických režimov, ako aj demokratizácie medzinárodného poriadku. Avšak názor, že nevyriešené vzťahy medzi národmi a národná otázka v multinárodných štátoch sú rozhodujúcimi faktormi pochopenia ich dezintegrácie, sa dnes považuje za neprijateľný, tak pre oficiálnych zodpovedných činiteľov súčasného medzinárodného poriadku, ako aj pre bývalých oficiálnych zodpovedných činiteľov reality v komunistických krajinách.

²⁸ F. Tudjman, 1981, s. 246.

²⁹ Medzinárodné uznanie Čiernej Hory (2006) a Kosova (2009) iba potvrdzuje základné historické procesy v súčasnom svete, t.j. tú skutočnosť, že svet je v neustálom procese integrácie, ako aj národnej individualizácie.

V skutočnosti nové štáty vznikli na vlně národných hnutí, t.j. nacionalizme ako politickej sily živej ideami národnej slobody a ochrany kolektívnych ľudských práv. V súčasnej sociológii odvolanie sa na "národovosť" je právom považované za túžbu inštitucionalizovať národ na štát (R. Brubaker, 2004) a "nacionalizmus" podľa Brubakera je politickou ideológiou, slúžiacou účelu inštitucionalizovať národ na štát.

Pojmy ako národovosť a nacionalizmus sú veľmi užitočné nástroje politickej analýzy. Bohužiaľ, pristupovalo sa k nim často a predovšetkým v súvislosti s novovzniknutými štátmi ako ku proskribovaným, alebo prinajmenej negatívne zameraným kategóriám. Dialo sa to predovšetkým spájaním nacionalizmu s veľmi zdiskreditovanými pojmami šovinistickej výlučnosti, rasizmu a nenávisťi k iným. Bolo to veľmi nešťastné a neproduktívne, pretože kolaps komunistického režimu alebo rozpad mnohonárodných spoločenstiev nie je možné pochopiť bez porozumenia charakteru legitímnych národných hnutí národov bez štátu. Demokracia "zvrhla" mnohonárodné štáty, keďže pluralistický systém umožnil každému národu slobodne prejavovať vlastné národné záujmy.

V bývalej multietnickej Juhoslávskej federácii proces rozpadu bol obzvlášť násilný, pretože unitárne a hegemonistické sily použili vojenskú moc pod svojou kontrolou na pokus obnoviť centralizovaný štát ovládaný jednou etnickou skupinou.

Veľká časť medzinárodného spoločenstva nedokázala rozpoznať šovinistickú podstatu ozbrojenej agresie a namiesto toho používala zaujaté, takmer rasistické, idey na popis charakteru konfliktu. Iba jeden príklad: autori "Správy Medzinárodnej komisie na Balkáne", niektorí z nich dobre známe verejné osobnosti, videli "návrat k starodávnej nenávisťi", "pozdvihnutie utlačených národov", alebo stret "divokých nacionalizmov" ako vysvetlenie konfliktov a vojen na území bývalej Juhoslávie.³⁰ Keď sa však prach postkomunistického prevratu usadil, pred Európou stáli nové suverénne krajiny, perfektne schopné a ochotné vzájomne komunikovať a

³⁰ "...hlavnou príčinou tejto vojny bol fakt, že plamene agresívneho nacionalizmu rozduchávali tí politickí lídri Juhoslávskej federácie, ktorí v snahe dosiahnuť svoje nacionalistické ciele, vyvolávali "starodávnu nenávisť" a ktorí zámerne spustili propagandistickú mašineriu s cieľom zdôvodniť niečo, čo sa zdôvodniť nedá: použitie násillia na zlikvidovanie územia, vyhnanie "iných" národov a pokračovanie totalitnej vlády." Nedovršený mier: Izveštaj Medunarodne komisije za Balkan. /predsjednik Leo Tindemans. Zagreb: Hrvatski helsinski odbor za ljudska prava; Sarajevo: Pravni centar FOD BiH, 1997., str. XVI.

spolupracovať konštruktívnym spôsobom, s túžbou po medzinárodnej integrácii. Tých 15 nových štátov, ktoré vznikli v Európe za posledných 20 rokov takmer súčasne požiadalo o medzinárodné uznanie a euroatlantickú integráciu.

Udalosti v Európe na konci 20. storočia potvrdzujú tieto historicko-politické fakty:

- a) svet je v procese celkovej medzinárodnej a regionálnej integrácie, pričom súčasne sa stáva viac a viac národne individualizovaný; multinárodné štáty sa rozpadávajú a (malé) národy získavajú suverenitu vo vlastných štátoch a v členstve v medzinárodných organizáciách; základné ideály v stratégii demokratických hnutí sú národná sloboda, nezávislosť, suverénny štát a medzinárodné uznanie;
- b) mnohonárodné štáty vytvorené ako unitárne spoločenstvá, t.j. založené na hegemonii jedného národa, môžu prežívať iba silou a nie sú demokratické, ak ich jednotlivé národy nemôžu získať národnú slobodu a sledovať svoje záujmy.

"Nacionalizmus" malých európskych národov vždy typicky zahrnoval program európskej integrácie, ktorá by zaštitila ich národné záujmy pred akoukoľvek formou hegemonie a totality. Pre túto príčinu úspech a následne aj budúcnosť Európskej únie vo veľkej miere závisí na tom, či malé národy budú mať možnosť sledovať takéto legitímne národné záujmy alebo či budú umlčané v záujme "spoločného dobra" alebo "politickej korektnosti".

Mnohonárodné štáty sa rozpadli, pretože nemohli zabezpečiť ochranu národných identít a podporu národných záujmov všetkých svojich národov alebo federálnych jednotiek. Toto je odkaz, ktorý by mali mať na pamäti stratégovia EÚ, aby sa vyhli opakovaniu historických chýb.

Po tomto upozornení mi dovoľte teraz okomentovať charakteristiku multipolárneho sveta, ktorý stále viac určuje rozsah a spôsoby realizácie spravodajských aktivít.

Národné a nadnárodné záujmy v multipolárnom svete

Zmeny v modernom svete sa dejú tak rýchlo, že dlhodobé strategické projekcie zastarávajú už po 5 rokoch. Preto Národná spravodajská rada (NIC) začína

svoju správu za rok 2008 vyvrátením svojej vlastnej správy vydanej v roku 2004: " Najdramatickejší rozdiel medzi materiálmi **Mapovanie globálnej budúcnosti: Správa Spravodajskej rady a Projektu 2020 a Globálnych trendov 2025: Transformovaný svet** je v tom druhom materiáli predpoklad multipolárnej budúcnosti a z toho vyplývajúce dramatické zmeny v medzinárodnom systéme. Správa na rok 2025 popisuje svet, v ktorom USA zohrávajú prominentnú úlohu v globálnych udalostiach, ale USA sú iba jedným z mnohých globálnych aktérov, ktorí riešia problémy."³¹

Transformácia USA z vedúcej superveľmoci na "jedného z mnohých globálnych aktérov, ktorí riešia problémy", nie je jediným dôsledkom po označení multipolarity za jednu zo základných charakteristík budúcich medzinárodných vzťahov. Krajiny BRIC (Brazília, Rusko, India, Čína) sú považované za budúcich globálnych aktérov. Avšak okrem starých globálnych aktérov, ktorými boli historicky vždy veľké mocnosti – štáty, noví (globálni) aktéri zrejme vznikajú ako zástancovia nadnárodných a národných záujmov. Tým mám na mysli tých aktérov, ktorí pracujú na delegitimizácii štátu ako predstaviteľa národných záujmov. Tradične výlučným nositeľom suverenity bol štát. Nadnárodné organizácie si začali nárokovať časť tejto suverenity (ktorá tradične patrila štátu). Procesy integrácie a globalizácie umožnili pokračovanie devolúcie štátnej suverenity v rôznych smeroch.

Pozrime sa na niektoré trendy, ktoré budú transformovať tradičný rozpor medzi národným a nadnárodným na niekoľkých príkladoch. Očakáva sa, že v súčasnom svete multipolarita nebude znamenať iba vzostup nových silných štátov, ale aj nových aktérov, ktorých úloha bude neustále významnejšia, i keď nebudú nevyhnutne predstavovať staré národné a nadnárodné záujmy. Do akej miery títo noví aktéri skryto chránia protikladné (ekonomické, kultúrne, politické, etc.) národné alebo nadnárodné záujmy, nie je až také kritické. Niektorí z nich, nie však nevyhnutne všetci, sa oslobodia od svojich sponzorov. Už aj teraz majú dostatočný priestor na nezávislé konanie, ktorý sa v multipolárnom svete iba rozšíri.

Starí i noví aktéri na medzinárodnej scéne zmenia charakter existujúcich rozdielov medzi národnými a nadnárodnými záujmami. Uvádžam pár príkladov:

³¹ Na rozdiel od tohto, správa na rok 2020 predpovedá pokračujúcu dominanciu USA, predpokladajúc že väčšina mocností opustila myšlienku byť rovnováhou k USA" (National Intelligence Council:Washington, 2008).

- a) Dokonca i tradične partnerské nadnárodné organizácie ako NATO a EÚ, budú váhať pri vývoji nadnárodných európskych spravodajských projektov z obavy z narušenia dobrých vzájomných vzťahov. "Napriek existencii motivujúcich faktorov pre zvýšenú spoluprácu, prekážky ako obavy o suverenitu, obavy o poškodenie privilegovaných vzťahov v rámci NATO a inštitucionálnych obmedzení, pravdepodobne zabránia vytvoreniu nadnárodného európskej spravodajského úradu." (Villadsen, 2007).
- b) Napriek predpovediam, že multipolarita medzinárodného poriadku bude naďalej stúpať, niektorí i tak argumentujú v prospech zachovania súčasného postavenia USA a oponujú vytvoreniu "nadnárodnej zahraničnej politiky EÚ": "Zahraničná politika je atribútom štátnosti, ktorá musí ostať na úrovni národného štátu, ak má mať zmysel alebo účinok. Ak USA chcú i naďalej využívať výhody dlhodobých vzťahov z európskymi krajinami, tak musia byť proti vytvoreniu nadnárodnej zahraničnej politiky EÚ a duplicitě zdrojov NATO v EÚ.... USA a Európa by sa mali angažovať v kritických zahraničnopolitických problémoch, ako vojenské plánovanie a boj proti terorizmu, bilaterálne aj prostredníctvom NATO. Uzurpácia moci Bruselom ohrozuje tieto typy záväzkov – a v konečnom dôsledku ohrozuje bezpečnosť Spojených štátov" (Sally McNamara, 2009).
- c) V roku 2000 1350 delegátov z viac ako sto krajín, reprezentujúcich "starostlivo vybrané" mimovládne organizácie, sa stretlo na Miléniovom fóre v New Yorku pri príležitosti oslavy nového tisícročia. Tajomník OSN Kofi Anan vyzval mimovládne organizácie, aby vyvíjali tlak na svoje vlády a národné parlamenty, a v prípade potreby ich obišli, pretože mimovládne organizácie sa s určitosťou stanú "novou supervelmocou." Na oficiálnej ceremónii otvorenia Fóra Kofi Anan povedal tiež toto: "Dnes vás, mimovládne organizácie, žiadam, aby ste boli vodcami i partnermi: a kde je to treba, ved'te a inšpirujte vlády, aby pracovali podľa vašich ideálov; kde je to vhodné, spolupracujte s vládami na dosiahnutí ich cieľov. Taktiež očakávam od vás, aby ste robili to, v čom ste dobrí: podnietiť vlády k činom tým, že budete požadovať, aby štát odpovedal hlasu ľudu.... potom sa iste stanete novou supervelmocou. A ja sľubujem, že

sa budem snažiť zabezpečiť, aby naši partneri v medzinárodnom spoločenstve vás pozorne počúvali."³²

- d) Okrem mimovládnych organizácií budú existovať vždy silní jedinci z dostatočnými finančnými prostriedkami, ktorí, ako George Soros, budú ovplyvňovať zmeny vlád s cieľom zmeny národných záujmov a politiky. "Soros pomohol financovať "zamatovú revolúciu" v Československu, ktorá vynesla Václava Havla k moci. Priznal, že organizoval prevraty v Chorvátsku, Gruzínsku, na Slovensku a v Juhoslávii. Položil finančné systémy Veľkej Británie a Malajzie na kolená" (M. Vadum, 2009). "Soros má pocit, že nemá dostatočný vplyv na svet", pretože jeho ambície nekončia pri ovplyvňovaní zmien vlád v "malých" krajinách. Hovorí sa, že má mať vplyv aj na Biely dom a americkú politickú scénu."³³
- e) Zanietení zástancovia medzinárodného práva chcú právnu štruktúru nad národnými štátmi a súdmi. Snažia sa o obmedzenie právomoci národných štátov a veľkých mocností. Globalisti naliehajú, aby medzinárodné súdy sa zakladali na tzv. "nových ľudských právach". Nesúhlasia s tým, že medzinárodné súdy nemajú vlastné policajné a výkonné právomoci a že v otázkach spolupráce závisia na štátoch a ich politickej vôli.³⁴ Navyše sú presvedčení, že veľké mocnosti "nesúhlasia so skutočnosťou, že vysokí činitelia, hlavy štátu, ale tiež vojenský predstavitelia, ministri a celé vlády môžu byť jedného dňa braní na zodpovednosť pred medzinárodnou justíciou, hoci v tom čase konali v mene svojich krajín".³⁵
- f) Súčasne s európskym integračným procesom sa v Európe definujú nové imperiálne politiky voči "slabým" a "zlyhajúcim" štátom. Veľká Británia prijala

³² Citované z M. Schooyans, s. 92 – 94.

³³ "Cez svoju dobročinnú organizáciu, Open Society Institute, Soros financuje skupiny ako ACORN, ktoré sú medzi najvplyvnejšími v Amerike. Od roku 1999 OSI poskytlo granty Stredisku pre americký pokrok Johna Podestu (1,8 milióna USD), Stredisku rozpočtových a politických priorít (3,7 milióna USD), Inštitútu pre ekonomickú politiku (3 milióny USD), Inštitútu pre budúcnosť Ameriky (965 000 USD) a Stredisku pre politické alternatívy (1,4 milióna USD). V rovnakom období OSI poskytlo Nadácii Tides a Stredisku Tides, ktoré distribujú často anonymné granty radikálnym a protiamerickým skupinám, šokujúcich 20,8 milióna USD" (M. Vadum. 2009).

³⁴ F. Hartmann, s. 215.

³⁵ F. Hartmann, s. 127.

novú imperiálnu politiku, ktorej autorom bol v roku 2001 Robert Cooper, kľúčový poradca Tonyho Blaira v otázkach zahraničnej politiky a bývalý generálny riaditeľ pre zahraničné a politicko-vojenské záležitosti v Rade Európskej únie.³⁶ Nový imperializmus už nemá za cieľ dobývať územia, pretože my sa "dobrovoľne vystavujeme" imperializmu globálnej ekonomiky. Inou formou moderného imperializmu je "defenzívny mechanizmus" voči "zlyhajúcim štátom" a tiež potreba vytvoriť ochranné mechanizmy, "takmer ploty", okolo nestabilných krajín.³⁷ Podľa Róberta Coopera, Veľká Británia a EÚ by mali použiť dokonca "krutejšie metódy" pri realizácii novej imperiálnej politiky. "Potrebujeme sa vrátiť k tvrším metódam predošlej éry – sile, preventívnemu úroku, klamstvu, čokoľvek je treba na riešenie tých, ktorí žijú v svete 19. storočia – každý štát za seba."³⁸

- g) Vplyv médií – nielen ako aréna a nástroj konfliktu nadnárodných a národných aktérov v ich boji za nadvládu, ale stále viac ako nezávislých aktérov, snažiacich sa stať nezávislými faktormi medzi národnými, ako aj medzinárodnými hráčmi – týmto sa v tejto chvíli netreba podrobne zaoberať.

Meniaci sa charakter konfliktu

Národná spravodajská rada (NIC) predpovedá, ako je to uvedené v materiáli **Globálne trendy 2025: Transformovaný svet**, že v nasledujúcich 20 rokoch charakter konfliktu a vedenia vojny prejdú strategickými zmenami. Informácie, informačná technológia a informačná infraštruktúra sa stanú primárnymi vojenskými cieľmi. "Rastúci význam informačných technológií, ktoré umožňujú moderné bojové schopnosti, urobí z informácií samotných primárny cieľ v budúcich konfliktoch. Do roku 2025 niektoré štáty zrejme použijú zbrane určené na ničenie alebo vyradenie

³⁶ Toto je jedna z navyšších zahraničnopolitických funkcií v rámci EÚ. Carole Hodge, s. 370.

³⁷ "Globálnu integráciu spravádzala politická dezintegrácia alebo devolúcia, vedúca na Balkáne a inde k vzniku nových slabých štátov, ktoré, podľa Coopera, predstavujú riziko chaosu a potrebujú pomoc v záujme zvyšku sveta. Práve tu vstupuje "defenzívny" alebo "dobrovoľný" imperializmus, alebo "spolupracujúca ríša". (Carole Hodge, ibid.)

³⁸ Carole Hodge, s. 371.

informačných, senzorových a komunikačných sietí a systémov, vrátane protisatelitných, rádiových a laserových zbraní."

Avšak ďaleko dôležitejšia je predpoveď, že budúce konflikty sa "presťahujú" do priestoru verejných informácií, v ktorom aktéri – národní a nadnárodní, civilní i vojenský, politický a ekonomický, vládni a mimovládni, atď. – budú bojovať o informačnú nadvládu: "Nevojenské prostriedky vedenia vojny, ako formy konfliktu založené na kyberpriestore, ekonomike, zdrojoch, psychológii a informáciách, budú stále viac prevládať v konfliktoch v budúcich dvoch desaťročiach. V budúcnosti štátni i neštátni protivníci sa budú angažovať v "mediálnej vojne" o nadvládu 24-hodinového spravodajského cyklu a manipuláciu verejnej mienky s cieľom presadiť vlastnú agendu a získať verejnú podporu pre svoju vec" (Global Trends 2025: A Transformed World).

Práve tieto procesy "...použitia nových foriem vedenia vojny ako vedenie vojny v kyberpriestore a vesmíre poskytujú štátnym vojenským silám a neštátnym skupinám prostriedky na eskaláciu a rozšírenie budúcich konfliktov za hranice tradičného bojiska" (Global Trends 2025: A Transformed World) a mohli by radikálne transformovať úlohy národných spravodajských služieb pri ochrane národných záujmov.

Informačné vedenie vojny a informačné operácie sú už dlhé roky súčasťou doktríny konfliktov s nízkou intenzitou a stratégií veľmocí na dosiahnutie politických cieľov a medzinárodnej nadvlády. Novinkou je, že verejná diplomacia a informácie sa stali primárnymi zdrojmi národnej moci.

Podľa oficiálnej americkej doktríny existujú štyri nástroje a zdroje národnej moci: verejná diplomacia, informácie, armáda a ekonomika (John Boker). Poradie týchto nástrojov a zdrojov nie je bez významu. Informácie ako nástroj národnej moci sú na druhom mieste, pred armádou a ekonomikou, čo znamená, že už v súčasnosti americká národná a bezpečnostná politika sa spolieha viac na informácie ako na vojenské alebo ekonomické operácie.

Verejná diplomacia zahŕňa činnosti jednej krajiny voči verejnosti iných suverénnych krajín s cieľom ovplyvniť jej postoje a názory tak, aby akceptovala a podporila cudzie národné ciele a záujmy v týchto krajinách. Takým spôsobom použitie médií a mimovládnych organizácií, agentúr public relations, agentúr verejných prieskumov, výmeny expertov, atď. v týchto krajinách je "legalizované" s

cieľom "prinútiť" zahraničnú verejnosť a zahraničných politikov konať a rozhodovať na inom základe ako pre svoj vlastný záujem.

Strategickým cieľom verejnej diplomacie je zabezpečiť informačnú prevahu a nadvládu vlastných informácií v zahraničí. V roku 2000 Ministerstvo obrany USA vydalo dokument nazvaný **Spoločná vízia 2020** (Joint Vision 2020), ktorý označuje dosiahnutie "celospektrálnej nadvlády" v informačnom priestore za strategický cieľ.³⁹ Informačná prevaha by mala zabezpečiť rozhodovaciu nadvládu ako základnú výhodu voči budúcim protivníkom (Russell F. Miller).

Vplyvové operácie, verejná diplomacia a strategické komunikácie sú kľúčovými faktormi pri kontrole a riadení konfliktov s nízkou intenzitou. Využitie informácií v týchto operáciách je – ako tiež pripúšťajú zástancovia informačnej vojny – nič iné ako "delikátna vyváženosť pravdy, poloprávd a propagandy" (Bryan R. Freeman).

V každom prípade, cieľom informačných operácií je ovplyvnenie a manipulácia verejnej mienky, zmeny a vytvorenie vlád, formovanie osudov ľudí a národov. Vplyvové operácie majú, prípadne môžu mať, nepredvídateľný dopad na kultúrnu identitu sociálnych skupín alebo národov.

Využitie verejnej diplomacie, informačné a vplyvové operácie zmenili a menia charakter sociálnych a medzinárodných konfliktov. Protivníci pôsobia v rovnakom informačnom priestore a tak eliminujú tradičné rozdiely medzi zahraničnými a domácimi aktérmi, vnútornými a vonkajšími nepriateľmi, národnými a nadnárodnými záujmami. Informačné bojisko pozná iba jednu zbraň – informácie – ktoré dokážu zbaviť účinku všetky fyzické a represívne opatrenia.

Národné spravodajské služby a ich tradičné metódy ochrany národných záujmov pred vonkajším ohrozením sú tvárou v tvár novým výzvam bezmocné. Ako sa mení charakter konfliktu, tak sa mení i charakter národných a nadnárodných rozporov. História nás učí, že tieto rozpory nikdy nezmiznú. Odpoveď na súčasné výzvy a ohrozenia môže zahŕňať nové definovanie štruktúry a úloh národných spravodajských služieb, taktiež však tvorbu nových infraštruktúr civilných a štátnych činiteľov, ktorí spolupracujú na ochrane a podpore národných záujmov.

³⁹ "Celosprektrálna nadvláda" sa už stala základným princípom vojenskej doktríny Spojených štátov. Joint Vision 2020 – America's Military: Preparing for tomorrow. Washington, D.C., US Government Printing Office, jún 2000.

References

- Bokel, John. **Information as an Instrument and a Source of National Power.** Industrial College of The Armed Forces. National Defence University. Washington Dc. 2002-2003.
- Brubaker, Rogers: "In the Name of the Nation: Reflections on Nationalism and Patriotism", *Citizenship Studies*, Vol. 8, No. 2, June 2004, 115–127.
- Freeman, Bryan R. **The Role of Public Diplomacy, Public Affairs, and Psychological Operations in Strategic Information Operations.** Monterey, CA: Naval Postgraduate School, 2005. 77p. (<http://www.dtic.mil/cgi-bin/gettrdoc?ad=ada435691&location=u2&doc=gettrdoc.pdf>).
- Global Trends 2025: A Transformed World.** National Intelligence Council: Washington, 2008., (www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html)
- Hartmann, Florence. *Mir i kazna.* Zagreb: Profil, listopad 2007.
- Hodge, Carole. *Velika Britanija i Balkan.* Zagreb: Detecta, 2007.
- Joint Vision 2020 - America's Military: Preparing for Tomorrow.** Washington, D.C., US Government Printing Office, June 2000.
- Mapping the Global Future: Report of the National Intelligence Council's 2020 Project.** National Intelligence Council: Washington, 2004.
- McNamara, Sally: „The EU's Common Foreign and Security Policy: How It Threatens Transatlantic Security“, Backgrounder, The Heritage Foundation No. 2250, March 17, 2009., (www.heritage.org/Research/Europe/bg2250.cfm - 15.11.2010.)
- Miller, Russell F. **Developing and Retaining Information Warriors: An Imperative to Achieve Information Superiority.** Carlisle Barracks, PA: Army War College, 2000. 38p.
- Mintas Hodak, Ljerka: „Europski izazovi i hrvatski interesi“ // *Hrvatski nacionalni interesi i EU / urednici M. Ljubičić, M. Tuđman/* Zagreb: Udruga HIP, 2006., str. 45-68.
- Muller-Wille, Bjorn: „For our eyes only? Shaping an intelligence community within the EU“, Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2004.,

[\(http://www.iss.europa.eu/nc/actualites/actualite/browse/49/article/for-our-eyes-only-shaping-an-intelligence-community-within-the-eu/](http://www.iss.europa.eu/nc/actualites/actualite/browse/49/article/for-our-eyes-only-shaping-an-intelligence-community-within-the-eu/), 15.11.2010.)

Nedovršeni mir: Izveštaj Međunarodne komisije za Balkan. / predsjednik Leo Tindemans. Zagreb: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava; Sarajevo: Pravni centar FOD BiH, 1997.,

Nomikos, John M.: „The European Union's Proposed Intelligence Service“, 2005., http://www.worldsecuritynetwork.com/showArticle3.cfm?article_id=11580 (12.11.2010.)

Polenz, Ruprecht (Rapporteur). **The EU security concept – implications for NATO and the EU.** NATO Parliamentary Assembly. 167 PCTR 04 E bis. 30 september 2004. (<http://www.nato-pa.int>)

PROJECT EUROPE 2030. Challenges and Opportunities. A report to the European Council by the Reflection Group on the Future of the EU 2030. May 2010. (http://www.reflectiongroup.eu/wp-content/uploads/2010/05/reflection_en_web.pdf, 15.11.2010.)

Schooyans, Michel. **Skriveno lice UN-a. Prema novoj svjetskoj vladi.** Split: Verbum, 2006.

A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy. Brussels: European Council, 12 December 2003. <http://www.isn.ethz.ch/pubs/ph/details.cfm?lng=en&id=10155>

Tuđman, Franjo. **Nacionalism in Contemporary Europe.** New York: Columbia University Press, 1981.

Vadum, Matthew: “Killing Capitalism Soros-Style”, 11.4. 2009. (<http://spectator.org/archives/2009/11/04/killing-capitalism-soros-style>, 24.11.2010.).

Villadsen, Ole R.: „Prospects for a European Common Intelligence Policy“, 2007., <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/summer00/art07.html> (15.11.2010.)

Walsh, James I.: „Intelligence-Sharing in the European Union: Institutions Are Not Enough“, JCMS 2006 Volume 44. Number 3. pp. 625–43
(<http://www.politicalscience.uncc.edu/jwalsh/jcms.pdf>, 15.11.2010.)

J. Schneider: Politické zájmy v činnosti spravodajských služeb

Jan Schneider (1955) – Signatár CHARTY 77. Pôsobil na rozličných postoch v kontrarozviedke (1990-1996). V období 1996-2000 bol riaditeľom Kancelárie rady vlády ČR pre spravodajskú činnosť. Potom bol zástupcom riaditeľa Bezpečnostného odboru Ministerstva vnútra ČR. V rokoch 2000-2005 bol príslušníkom Policajného zboru ČR. V súčasnosti je nezávislým konzultantom pre bezpečnostnú a spravodajskú problematiku. Známy je svojou aktuálnou publicistickou činnosťou z tejto oblasti.

„Tam, kde je snaha nastoliť úplný mier, trpí pravda.

Tam, kde je snaha dosáhnout úplné pravdy, trpí mier.“

Tématem mého příspěvku jsou zájmy, nebo obecněji řečeno podněty, které mohou mít vliv na činnost zpravodajských služeb.⁴⁰ Předmětem mého zájmu jsou především případy **nesouladu** mezi těmito podněty. Potenciálně inkongruentních faktorů je mnoho. Od mezinárodních smluv, přes liaison, všudypřítomný právní rámec, až po specifické úkoly od vlády a prezidenta.

Jak se má zpravodajská služba rozhodnout v případě nesouladných, nebo dokonce chybných zadání, podnětů či požadavků? Má principiálně preferovat podněty podle jejich původu (národní, resp. nadnárodní zájem)? Má se mezi nimi snažit proplout jako mezi Skyllou a Charybdou? Jakých kritérií se má ve svých rozhodnutích držet?

Můžeme předeslat závažnou domněnku, že způsob reakce zpravodajské služby vychází především z jejího vlastního **sebepochopení**. Toto naučení a poznání by mělo patřit k prvním lekcím každé nové vlády či příslušného jejího člena.

V úvodu citovaná starověká moudrost geniální zkratkou vystihuje závěr, k němuž se můj příspěvek chce klopotně dobrat. Jeho pointou je, že řešení diskutovaného problému je v obecné rovině principiálně **nejednoznačné** – což je ve

⁴⁰ Striktně vzato, pojem „zájmy“ zná totiž například česká legislativa pouze v případě civilní rozvědky, která má zabezpečovat informace, mající původ v zahraničí, důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických **zájmů** republiky. Tento pojem se ve vztahu ke zpravodajským službám hypoteticky může objevit ještě i ve zvláštních zákonech, jejichž možnou budoucí existenci zákon předjímá, nebo v mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána.

svých důsledcích stále lepší varianta, než kdybychom došli k závěru, že jeho řešení je jednoznačné.

Nepřímé politické vlivy

Vlastní činnost zpravodajských služeb může být ovlivňována nepřímo. Politici se například mohou obávat, že zpravodajci (totéž však platí i u policejního vyšetřování) se při své činnosti dozví víc, než by jim bylo milé. Pak se snaží formou **organizačních** opatření zpravodajský systém fragmentovat. Politické frakce se pokoušejí zpravodajské výstupy nasměrovat k sobě. Odměnou službám, které jsou politikům po vůli, je pak štědrý rozpočet.

Po Pearl Harboru (1941) bylo možno se poučit, co znamená, když dvě zpravodajsky pracující složky⁴¹ jsou ve svých činnostech totálně nekoordinované. Svým nadřízeným (až na politickou úroveň) předávaly své informace separátně, protože schopnost získat si přístup až k politikům byla už tehdy vykládána jako byrokratický triumf.

Američané ve Vietnamu neměli málo, ale naopak až příliš mnoho zpravodajských informací. Oprávnění pro přístup k nim však byla tak striktní, že výsledný zpravodajský obraz skutečnosti byl fragmentovaný, s nízkou vypovídací hodnotou. Kromě toho působily i zde byrokratické důvody – zpravodajské agentury opět soupeřily o místo na slunci a s tím spojené vyhlídky na štědré rozpočty. To vyústilo do situace, že zpravodajské agentury měly dokonce své politické záměry. Americká zpravodajská komunita pak už nepotřebovala žádné desinformační akce, protože byla schopna oklamat sama sebe i bez nepřítele.⁴²

Jinou formu nepřímého politického ovlivňování představují **procesní** zásahy do šetření. Příkladem ⁴³ může být kauza místopředsedy české vlády Jiřího Čunka, v níž se kromě podezření z korupce šetřily také nevysvětlitelné úložky hotovostních peněz,

⁴¹ SIS (Signal Intelligence Service) a OP-20-G (námořní radiorozvědka).

⁴² K tomu viz John Hughes-Wilson, Velké omyly vojenských zpravodajských služeb, Praha 2009 (s.130,145-146)

⁴³ Zde jsem použil příklady z oblasti policejní, neboť jsou výrazné, známé a dobře ilustrující. Každopádně lze odebrání případu i násilné zúžení šetření vystopovat i ve zpravodajské praxi.

učebnicově připomínající jednu fázi praní špinavých peněz. Vyšetřovatel si důsledně obstaral doklady o Čunkových příjmech až od roku 1982. Tím obhajobě znemožnil argumentovat případnými dalšími příjmy, dary či dědictvím, které by se mohly jakoby dodatečně objevit. Proto nezbylo, než zásahem, posvěceným nejvyšším státním zastupitelstvím, případ onomu pečlivému vyšetřovateli **odebrat** a přidělit těm, kteří projeví větší pochopení pro stabilitu vlády.

Policie sama může strkat hlavu do písku či dávat si klapky na oči, aby nenarazila. Současný příběh bývalého ministra obrany Martina Bartáka, nařčeného z korupce bývalým americkým velvyslancem Williamem Cabanissem, je dost výmluvný. Bývalý policejní vyšetřovatel Václav Láska, nyní předseda správní rady Transparency International – Česká republika (TIC), řekl v televizi, že policie **celkem nemá co šetřit**, protože to skončí tvrzením proti tvrzení. Ve stejné relaci dotázaný investigativní novinář Jaroslav Spurný však oproti tomuto alibistickému policejnímu rutinérovi překvapivě hýřil nápady, co všechno by bylo možno v tomto kontextu šetřit, co by mohlo reálně pomoci jak žalobci, tak i případně soudci v dalším rozhodování.

Zprostředkované vlivy

Dostáváme se do oblasti **sebeovlivňování** a **skupinového myšlení**. Někteří lidé jsou schopni si účelově osvojit nový názor tak, že mu nakonec opravdu věří. Velmi výstižný **návod** nalezneme ve hře Audience od Václava Havla. Pivovarský sládek, zaukolovaný Státní bezpečností, se snaží spisovatele Vaňka přesvědčit, aby se nestýkal s jakýmsi Kohoutem: „Vaněk: Nezlobte se, ale já se přece můžu stýkat, s kým chci — Sládek: A říkám snad něco jiného? Stýkejte se, s kým chcete! To je vaše nezadatelné právo! Do toho vám přece žádnéj nemůže kecat! To si nemůžete nechat vzít! Jste přece chlap a ne nějaká onuce! To je zásadní věc! Vaněk: No vidíte — Sládek: A on to jistě taky pochopí, ten Kohout, že se budete stýkat, s kým chcete? Nebo ne?“

Přednáška o škodlivosti a úskalích **skupinového myšlení**, doplněná příklady ze života významné zpravodajské služby, by měla být čtena denně při nástupu do služby všemi zpravodajci, kteří chtějí být hodni toho jména. Management zpravodajských služeb by si ji ovšem měl číst dvakrát denně.

Před Jomkipurskou válkou (1973) se izraelská ministerská předsedkyně Golda Meirová začala zbavovat různých hádavých až kverulujících „potížistů“. Její politika byla založena na bezrozporném mínění stále menší skupiny spolupracovníků, kteří se v něm stále vzájemně utvrzovali. Výsledkem byl přehnaně sebevědomý názor, že arabské armády zažily v šestidenní válce v roce 1967 takový otřes, že se hned tak neodváží zaútočit. Za indikátory případné války pak byly považovány dvě podmínky. Egypt by musel mít převahu v letectvu a synchronizovat svůj útok se Sýrií. Ani jedna podmínka splněna nebyla, ale výsledek známe.

Tento příklad je uváděn jako typické převážení **politických aspirací** nad realitou. Zpravodajští důstojníci se z informačních poradců, kteří nosí povětšinou špatné zprávy, stali advokáty politických rozhodnutí vlády. Vojenská rozvědka obsadila vrchol zpravodajské komunity a celou ji zbyrokratizovala a začala dokonce fungovat jako mocenský hráč. V takovém prostředí se diskuse opravdu nenesí a odlišné názory se stávají disentančními až kacířskými. Největším bohatstvím zpravodajské služby je přitom polemická pestrost a kvalitní diskurs.

Ve zpravodajství existuje syndrom známý jako „**kruhová zpravodajská informace**“ neboli „uzavřený cyklus“. Stane se tak tehdy, když některá zpravodajská agentura ohlásí neověřené skutečnosti nebo hodnocení. Prestiž této agentury způsobí, že tyto zpravodajské informace jsou další zpravodajskou agenturou převzaty s určitým stupněm věrohodnosti. Původní agentura pak zjistí, že s podobnými informacemi pracuje i jiná služba, a začne to považovat za ověření své původní zprávy.

Důkaz kruhem se občas přihodí, a nemusí to být úmyslně. Je podmíněn jistou nepozorností, možná lépe neprofesionalitou. Podstatně je usnadněn podvědomou snahou dospět ke konformnímu výsledku.

V roce 1973 byla CIA a State department přesvědčeny, že riziko napadení Izraele není velké, protože Izraelci nejevili znepokojení arabskými vojenskými přípravami. Když pak následně Izraelci při konzultacích zjistili, že USA arabským přípravám nepřikládají velkou důležitost, pokládali to za potvrzení svého vlastního odhadu.

Na toto téma existuje pěkný a výstižný vtíp: Indiáni od podzimu chodili za šamanem s otázkou, jaká bude zima. On pořád nevěděl, tak jim říkal, ať pro jistotu

štípou dříví. Když už to nemohl pochybami vydržet, zavolal na předpověď počasí. Tam mu řekli: „Víte, přesně to nevíme, ale asi bude hodně tuhá. Indiáni už od podzimu štípou dříví.“

Přímé politické vlivy

Zpravodajci to nemají s politiky lehké. Stačí zmínit starou zpravodajskou poučku, že klíčem k dobré analýze je pátrání po přítomnosti nenormálního, nebo po absenci normálního, a už je oheň na střeše. Rozdíl mezi schopnostmi a záměry potenciálního nepřítele je dalším problémem, protože se může velmi lišit od chápání či dokonce přání politiků. Zpravodajství je často velmi nepříjemnou předpovědí nejpravděpodobnějšího vývoje.⁴⁴ Proto je nutné, aby s politiky komunikoval pouze člověk povznesený nad to, co se od pradávna děje poslům, přinášejícím špatné zprávy.⁴⁵

Staré cynické pořekadlo „Neříkej pravdu, neboť tady jde o politiku“, vylepšil za první světové války John Charteris⁴⁶, když nařídil svému podřízenému důstojníkovi, aby nepodával špatné zprávy nebo zpravodajské informace, které byly v rozporu s hodnocením situace německé armády z pohledu britského vrchního velitele: „Neměli bychom velitele znepokojovat něčím takovým.... to pouze zvýší jeho břímě a vyvolá u něj pocit sklíčenosti.“ Proti tomuto druhu **byrokratické manipulace** neexistuje prakticky žádná obrana.⁴⁷

Před ofenzívou „Tet“ (Vietnam, 1967), vypracoval velitel pobočky CIA v Singapuru Joseph Hovey precizní analýzu, která však byla centrálou odmítnuta, protože **nebyla v souladu** s pohledem centrály, ani **s politickými tužbami** státní správy.⁴⁸ Jak dopadl, nevíme. Jak dopadla ofenzíva, víme.

⁴⁴ K tomu opět John Hughes-Wilson, cit.d., passim.

⁴⁵ Ostatně, zpravodajci jsou naprostou většinou ve služebním poměru (či v jeho obdobě) a podepisují přísahu, kde se zavazují v případě potřeby nasadit vlastní život. Nikde není psáno, že by toto riziko či potřeba nemohlo nastat ve vztahu k vlastní vládě. Není výmluvy.

⁴⁶ John Charteris, v letech 1916-1917 šéf rozvědky Britského expedičního sboru, jemuž velel snad nejkontraverznější generál Sir Douglas Haig.

⁴⁷ John Hughes-Wilson, cit. d. (s. 18)

⁴⁸ John Hughes-Wilson, cit. d. (s. 161)

Je třeba maximální ostražitosti, když jsou získávány **konvenující** informace. To bylo podstatou operace „Bodyguard“, v jejímž rámci dostávali Němci před invazí v roce 1944 přesně ty informace, po kterých pátrali. Plán operace, přetlumočený do jazyka trestního práva, nepřipomínal nic jiného, než rozsáhlý finanční podvod.

Stejný vzorec, o mnoho let později. Hledají se důvody k útoku na Irák. Nejprve se objevila informace o „pražské stopě“, údajném setkání Muhammada Atty s iráckým rezidentem v Praze, což mělo dosvědčit spojení Al-Kajdy s Irákem. Toto tvrzení později rozbila CIA i FBI. Pak se narodila informace o snaze Al-Kajdy nakoupit štěpný materiál v Nigeru. Bývalý diplomat Joseph Wilson po šetření na místě i tuto informaci vyvrátil.⁴⁹ Pak nastal den⁵⁰, kdy ministr zahraničí Colin Powell mával v Radě bezpečnosti OSN jakousi zkumavkou, když hovořil o mobilních „továrnách“ na biologické zbraně, které měl mít Saddám Husajn k dispozici⁵¹. Část americké zpravodajské komunity tomu chtěla věřit, a uvěřila. A ti co neuvěřili, byli upozaděni. Pointou je, že všechny tři desinformace pocházely z kruhů kolem Ahmada Šalabího⁵². Nutno zmínit, že jedna část zpravodajské komunity odvedla perfektní práci, když své kolegy varovala před tímto hochštaplerem a podvodníkem v samém počátku. Nicméně vůle (či podvědomá snaha) **posluhovat** u oněch varovaných zvítězila.

⁴⁹ Prezident USA vyvrácenou informaci přesto použil ve svém projevu, načež ji Wilson dementoval. Rozlíčený Bílý dům se mu „pomstil“ tak, že nechal v tisku zveřejnit skutečnost, že jeho manželka Valerie Plame je pracovnící CIA. Ztráta soudnosti Bílého domu ohrozila zejména spolupracovníky CIA, kteří se kdy s Valerií Plame setkali, a velmi ztížila operativní možnosti agentury.

⁵⁰ Colin Powell s odstupem času prohlásil, že to byl nejtrappnější den v jeho životě.

⁵¹ Tato informace, která byla použita jako důvod útoku na Irák, pocházela od zdroje s krycím jménem Curveball. K tomu skvělý Bob Drogin ve stejnojmenné knížce (vyšla slovensky i česky).

⁵² Ahmed Šalabí (Čalabí/Chalabi) byl předsedou iráckého národního kongresu (v roce 1992 založené strany, zastřešující irácké exilové skupiny). Podle ex-agenta CIA Roberta Baera (Jak naložit s ďáblem, Praha 2010) bylo jeho jediným cílem odstranění Saddáma Husejna, aby se mohl vrátit do vlasti a „zkusit štěstí s Íránem“. Jeho premiérské ambice skončily kvůli opakovaným podezřením z kriminálních deliktů, zejména však pro zjištěné kontakty s iráckými duchovními vůdci ší'itů. Podle Baera Šalabí přispěl k největšímu strategickému přešlapu USA v dějinách, jímž bylo zničení Iráku.

Existuje sebeobrana či protihra?

Zpravodajská služba musí každý úkol od exekutivy přeinterpretovat do zpravodajského žargonu, aby s ním mohla dále pracovat. Tato fáze je současně šancí k první **oponentuře** zadání z hlediska zákona.

Zde můžeme zmínit dvě publikované starší české kauzy. První je negativní stanovisko zpravodajské komunity zabývat se problematikou „prasečáku v Letech“, tedy vepřína, který podle momentální politické potřeby kolidoval či nekolidoval s místem bývalého kárného pracovního tábora v období druhé světové války⁵³. Druhou kauzou, nespádající do zpravodajské působnosti, bylo odmítnutí zabývat se restitučními české aristokracie.

Zpravodajské služby v ideální kondici by měly být podobny "think-tankům". Není však reálné je příslušně personálně obsadit, ale je reálné uspořádat zpravodajský systém tak, aby svoji roli mohla zastávat specializovaná **akademická grémia**, která by se zabývala některými tématy, podobnými zpravodajským zadáním. Akademické výstupy by pak tvořily jakousi oponenturu výstupům zpravodajským, vytvořenou z otevřených informačních zdrojů.

Krátkou poznámku ke sporu o prioritu národních či nadnárodních zájmů. Malý stát prochází různými politickými peripetiemi. Střídající se vládní strany mohou mít různé pochopení pro to, co rozumět pod „národními“ zájmy. Proto orientace zpravodajských služeb malých států na „nadnárodní“ zájmy, formulované a platné pro prostor, do něhož daný stát přirozeně přináleží, může být oprávněně chápán jako **stabilizující** faktor pro zahraniční politiku. Tento přístup však může rychle dostat do nesouladu s přirozenou tendencí velkých států považovat své zájmy za globálně platné. Stabilizujícím faktorem v případě zpravodajců velmocenských států by bylo zvolit postup opačný, a přezkoušet přijatelnost svých zájmů z hlediska „národních“ zájmů malých států. Vyhnuli by se přitom, jak bylo již naznačeno, některým velmi nepříjemným překvapením.

Obecně lze říci, že mezi základní zájmy státu patří, aby jeho zpravodajské služby byly ve své činnosti efektivní a dodržovaly zákony. Toho nelze dosáhnout bez respektování základních **ctností**, jimiž jsou **podle Platóna** spravedlnost, obezřetnost,

⁵³ Problém byl citlivý zejména kvůli památníku obětem, které byly zejména rómského původu.

statečnost a mírnost. Dobrým indikátorem kvalitního zpravodajského prostředí je **humor**, coby důkaz schopnosti sebereflexe a citu pro absurditu.

Nebezpečí vadného kroku je tím menší, čím je zpravodajská služba moudřejší a sebevědomější. Taková služba má **respekt** před svými pravomocemi a úskalími zpravodajské práce. Především pak nikdy neztrácí ze zřetele základní zaměření, k němuž lze dojít poučením z dějin.

Největší katastrofa XX. století, holokaust neboli šoa, byla totiž způsobena koincencí nadkritického množství **fanatismu** a **chamtivosti**. Vymýtí je ze světa nelze, ale je zejména zpravodajské služby jim mohou – a měly by – účinně čelit.

Závěr: Diskutovaný problém nelze jednoznačně a jednou pro vždy zodpovědět. Ani by to nebylo dobře. Je však nutno se postarat o to, aby zpravodajské služby byly v co nejlepší kondici profesionální i morální. Pak budou moci svá rozhodnutí činit moudře a budou schopny za ně nést plnou zodpovědnost.

P. Kuchta: Prečo spravodajské služby plnia iba úlohy operatívneho charakteru ?

Ing. Petr Kuchta, PhD. (1961) – Plk. v.v. absolvoval Vojenskú akadémiu v Liptovskom Mikuláši (1984) a doktorandské štúdium v odbore: policajný manažment, sociológia a etika na Akadémii Policajného zboru v Bratislave (2004) v špecializácii: činnosť analytických a operatívnych dôstojníkov Vojenského obranného spravodajstva. V období 2000 - 2007 pôsobil na analytických a operatívnych riadiacich pozíciách na riaditeľstve Vojenského obranného spravodajstva a tiež Vojenskej spravodajskej služby.

Keď som bol oslovený, aby som vystúpil s referátom na dnešnom sympóziu, spočiatku som si povedal - výborne. Veď v zmysle názvu sympózia „Národné verzus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb“ ide o zaujímavú a vo svojej podstate jednoznačnú tému, kde základom bude slovo verzus, alias kontra, alias proti sebe stojace národné a nadnárodné záujmy. Popri tom bude postačujúce vychádzať z §2, zákona č. 198/1994 o Vojenskom spravodajstve , kde je priamo uvedené:

- (1) Vojenské spravodajstvo v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie dôležité pre zabezpečenie obrany Slovenskej republiky o
- a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, zvrchovanosť, územnú celistvosť a obranyschopnosť Slovenskej republiky,
 - b) aktivitách cudzích spravodajských služieb,
 - c) terorizme,
 - d) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť vojensko-hospodárske záujmy Slovenskej republiky,
 - e) ohrození alebo úniku údajov obsahujúcich skutočnosti tvoriace predmet štátneho a služobného tajomstva.

(2) Vojenské spravodajstvo získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o aktivitách, ktoré vznikajú v zahraničí a smerujú proti suverenite, zvrchovanosti, územnej celistvosti a obranyschopnosti Slovenskej republiky.

Vychádzajúc z predmetného zákona bude stačiť oddeliť operatívne záujmy v činnosti týchto služieb od strategických záujmov a tieto vzájomne porovnať vo vzťahu národné a nadnárodné záujmy. Ale keďže v bežnom živote, obzvlášť v spravodajských službách a v ich činnosti nie je nič tak jednoduché ako sa na prvý pohľad zdá, čím dlhšie som si čítal názov sympózia, tým viac sa mi vynárali otázky: Ak chcem „niečo“ proti sebe postaviť, byť s cieľom vzájomného analyzovania, ako je

toto „niečo“ reálne ? V danom prípade, do akej obsahovej a rozsahovej miery môžeme vlastne hovoriť o národných a nadnárodných záujmoch v činnosti spravodajských služieb, a čo sa vlastne skrýva za týmito pojmami ? Plnia tieto služby vo svojej každodennej činnosti iba striktné zákonom stanovené úlohy a opatrenia na úrovni iba operatívnych záujmov ? Alebo plnia aj strategické poslanie v zmysle národných a nadnárodných, či už spravodajských, bezpečnostných alebo ekonomických záujmov Slovenskej republiky? Ak áno, do akej miery boli tieto úlohy rozpracované do konkrétnej podoby, čo do rozsahu a hĺbky, to znamená do konkrétnych požiadaviek jednotlivých ministerstiev Slovenskej republiky, t.j. samotnej vlády SR? Je zo strany týchto vrcholových štátnych inštitúcií vytvorené akési spoločné jadro národných, nadnárodných a bezpečnostných záujmov a existuje v rámci nich a následne od nich smerom k Vojenskému spravodajstvu a vôbec k spravodajskej komunite Slovenskej republiky aj dlhodobá stratégia a koordinácia ?

A ako tomu asi je v skutočnosti?

Pod pojmom strategické úlohy pre spravodajské služby mám na mysli dlhodobé, niekoľkoročné úlohy, ktoré zostávajú z pohľadu záujmu štátu nemenné - a to bez ohľadu na v danom čase vládnuce politickú elitu a ich príslušnosť k rôznym politickým stranám a politickým spektrám. V činnosti Vojenského spravodajstva dochádza k plánovaniu úloh na výcvikový rok na dlhšie časové obdobie spravidla 3-4 rokov dajme tomu s názvom „Strategické zameranie Vojenského obranného spravodajstva (VOS) alebo Vojenskej spravodajskej služby (VSS). V podmienkach VOS to sú presne vyšpecifikované úlohy podľa zamerania a príslušných ustanovení zákona o vojenskom spravodajstve a u VSS to je definovanie spravodajských požiadaviek ministerstva a samotnej služby na konkrétne časové obdobia. Splnenie úloh sa kontroluje priebežne, avšak je závislé od náročnosti manažmentu, ako ich vyhodnocuje a prípadne postihuje. Minister obrany spravidla dostane správu o ich činnosti, ale samotný minister nemá zásadný vplyv na každodennú činnosť spravodajských služieb ako takých. Pre jeho rozhodovanie mu bohato stačí mať k dispozícii on-line informačné výstupy z jeho požiadaviek. Prax je taká, že strategické úlohy ho nezaujímajú, pretože pre jeho rozhodovanie a činnosť sú relatívne nepodstatné a presahujú jeho funkčné obdobie. Je preto jednoznačne

možné konštatovať, že služby plnia úlohy len operatívneho charakteru. Takto sa prakticky vytratila klasická dlhodobá takticko - strategická spravodajská činnosť. V poslednom volebnom období bolo Vojenské spravodajstvo silne poznačené politickými nomináciami a personálnymi čistkami. Do spravodajských služieb to vnieslo následne prvky značnej nekompetentnosti vo všetkých sférach jeho činnosti a boli tu bohužiaľ zavedené aj určité klasické policajné metódy, ktoré zmenili charakter a poslanie služieb vo vzťahu k rezortu obrany Slovenskej republiky. Politické nominácie v rámci repersonalizácie týchto služieb mali taktiež za následok určité skresľovanie, resp. zatajovanie informácií o rôznej, nazvime to, nie vždy zákonnej činnosti páchanej v rezorte.

Moja odpoveď, na základe môjho osobného poznania, na otázku „ako tomu asi v skutočnosti je?“, je, že, takto strategicky chápané a následne nastavené požiadavky, či už zo strany premiéra, ministra (ministrov) voči Vojenskému spravodajstvu, alebo návrhov Vojenského spravodajstva voči ministrovi a premiérovi nikdy neboli a ani nie sú. Ak je tomu skutočne tak, potom následná otázka je – prečo? Odpoveď nie je jednoduchá, ale na základe kontextu praktického, ako aj teoretického poznania činnosti Vojenského spravodajstva, nie je ani nadmieru zložitá.

Množstvo odpovedí, prečo Vojenské spravodajstvo a spravodajské služby Slovenskej republiky ako celok nedávajú Vláde SR strategické návrhy svojej činnosti a pôsobenia, bolo nepriamo uvedených vo väčšine referátov na minuloročnom 3. sympóziu, ktoré sa zaoberalo ľudským faktorom v spravodajských službách. Ak totiž zoberieme ako fakt, vyplývajúci z daného sympózia, že so železnou pravidelnosťou sa po každých voľbách mení spravodajský vrcholový top-manažment a následne aj stredný manažment týchto služieb, že v priebehu tohto procesu je realizované pravidelné prepúšťanie, preraďovanie (re-personalizácia), ako aj „dobrovoľný“ a nedobrovoľný odchod spravodajských dôstojníkov, je zrejmé, že v týchto službách nezostáva, a ani po doplnení, nie je v danom čase dostatočný, praxou podopretý a praxou odskúšaný analyticko-operatívny spravodajský a vedomostný potenciál na vytvorenie takýchto strategických návrhov. A ak zoberieme ako fakt, že spravodajský dôstojník potrebuje prax 5 - 7 rokov na základný a stredný manažment a minimálne 7 až 10 rokov na vrcholový manažment, potom nesporným a o to závažnejším faktom je, že v týchto službách s dôrazom na VOS v podstate od roku 2003, kedy bol

prijatý „nulový variant“ (odchod bývalých príslušníkov pôsobiacich vo Vojenskom spravodajstve pred r. 1989) až po súčasnosť absentujú praxou a vedomosťami vyzreté minimálne dve generácie riadiacich spravodajských dôstojníkov.

A tak staronoví príslušníci Vojenského spravodajstva a ich manažment (trúfam si povedať, že toto platí do určitej miery aj pre Slovenskú informačnú službu) sa pozerú do zákona a informácie získané, či už utajeným spôsobom alebo z otvorených zdrojov zaradia pod príslušné písmeno citovaného § 2. Vyhodnotia mieru ich závažnosti, aktuálnosti, prípadne ich preveria a odstúpia príslušnému adresátovi v zmysle zákona (minister, premiér , atd.), alebo ich iba „uložia“ do svojej databázy, v lepšom prípade ich spravodajsky rozpracovávajú, prípadne ich „zriedkavo“ odstúpia partnerským spravodajským službám.

A takto sa na „stôl“ zákonom stanoveným „odberateľom“ spravodajských informácií dostáva množstvo informácií, ktoré odberateľ vo väčšine prípadov, vo svojej podstate nevie využiť, či už pri riadení príslušného rezortu alebo pri napĺňaní cieľov štátu ako takého. Toto je, bohužiaľ, charakteristické hlavne v začiatkoch vládnutia „novej politickej elity“, keď nový minister obrany, prípadne premiér, má plné ruky práce na novej pozícii a pritom v oblasti činnosti spravodajských služieb a ich využiteľnosti je neskúsený, ba priam bezmocný a bezradný, čo s takýmito informáciami má robiť. A to vôbec nehovorím o závažnom fakte, až riziku, a to miere lojálnosti personálneho obsadenia týchto služieb k novej politickej reprezentácii štátu.

A keďže aj spravodajské služby potrebujú pred svojou „vrchnosťou“ preukazovať výsledky a snahu, je z ich pohľadu potrebné, aby odstupovali čo najviac informácií a tak vytvárali dojem, aké sú efektívne a nenahraditeľné. Následne a pomerne často sa stáva, že veľké množstvo informácií má z pohľadu využiteľnosti pre odberateľa iba informatívny charakter. Jednoducho – prečítané a zobrahané na vedomie. Nie je ako, a ani kým tieto informácie na najvyššej úrovni štátu využiť, navyše, keď dlhodobá- strategická vízia v danej oblasti neexistuje.

A takto sa dostaneme k tomu, čo som uviedol v začiatku svojho vystúpenia. Stanovili ministri obrany, ako aj súčasný minister obrany, alebo vláda ako celok, v minulosti alebo v súčasnosti smerom k spravodajským službám SR jasné požiadavky strategického významu pre rozvoj Slovenskej republiky ? Bol stanovený pre činnosť týchto spravodajských služieb nejaký etalón národných a z nich vychádzajúcich nadnárodných záujmov ? Alebo majú tieto služby vychádzať iba z vlastných

nápadov ? Ak by tomu tak bolo, že tieto služby vychádzajú iba z vlastných nápadov, a ja som zatiaľ presvedčený, že tomu tak je, potom ide o naozaj veľmi drahé a nielen z bezpečnostného a ekonomického hľadiska veľmi málo rentabilné organizácie platené a spravované štátom. Skutočnosťou tiež je, a z môjho pohľadu na škodu veci, že v rámci koordinácie činnosti týchto spravodajských služieb neexistuje žiadny „vyšší spoločný orgán“, ktorý by činnosť týchto služieb zastrešoval z pohľadu plánovania, vyhodnocovania, svojim spôsobom aj riadenia, kontroly a sledovania plnenia národných a nadnárodných záujmov (tu musím podotknúť, že parlamentné výbory, majú z tohto pohľadu veľmi obmedzenú právomoc). Práve preto, lepšie povedané, aj pre to sa stáva, že aj keď existujú, nazvime to určité služobné a medzirezortné dohody, každý z účastníkov týchto dohôd sa v konečnom dôsledku „hrá“ iba na vlastnom piesočku. Týmto sa vôbec nechcem dotknúť výsledkov činnosti týchto služieb. Málokedy však ide z ich strany o napĺňanie konkrétnych strategických úloh.

Faktom je, že veľké a úspešné nadnárodné spoločnosti (firmy), vrátane tých, čo pôsobia alebo vznikli na území Slovenskej republiky, majú na základe svojich cieľov prosperovať a expandovať vo svojich organizačných štruktúrach organizačné jednotky, ktoré sa zaoberajú nie iba spravodajským zberom informácií, ale v konečnom dôsledku širokospektrálnou ekonomickou spravodajskou činnosťou, či už na území štátu, kde pôsobia, alebo v štátoch, kde chcú pôsobiť v oblastiach, ktoré im ukladá strategické zameranie firmy. O to viac je zarážajúce a až nepochopiteľné, že sa takto obdobne nespráva aj samotný štát, aspoň pre podporu výroby, exportu a v neposlednom rade zamestnanosti, v oblasti činnosti firiem, kde má väčšinovú účasť, a že na základe týchto záujmov nie sú následne stanovené strategické národné a nadnárodné záujmy pre činnosť spravodajských služieb Slovenskej republiky.

Nie menej zaujímavá je aj skutočnosť, že práve v týchto „súkromných“ a štátom neovládaných firmách pôsobia následne bývalí spravodajskí dôstojníci (vrátane dôstojníkov z Vojenského spravodajstva), či už na vysokých riadiacich pozíciách ako obchodní riaditelia, bezpečnostní riaditelia, riaditelia analytických celkov alebo ako odborní poradcovia. Môžeme si skutočne dovoliť plytvať takýmito zdrojmi a potenciálom? Ak vieme, že vytvorenie špičkového spravodajského aparátu trvá niekoľko rokov a zahŕňa v sebe predovšetkým špičkových špecialistov, teda

spravodajských dôstojníkov telom a dušou, ktorí sú ochotní v mnohých prípadoch nad rámec svojich skutočných povinností vykonávať úlohy pre svoju krajinu, nie je to zo strany štátu mrhanie „štátnym„ odborným ľudským potenciálom a peňazí ? Bohužiaľ, spolitizovanie týchto služieb a neraz po voľbách dosadzovanie „nekompetentných a verných“ poškodilo toto dlhoročné úsilie. Naprávať potom systém, aby znovu fungoval v intenciách skutočne odbornej a iba štátu lojálnej spravodajskej služby, ktorej činnosť sa sústreďuje iba na záujem štátu, nie jednotlivcov a politických strán, je veľmi, veľmi ťažké a vyžaduje vysoké investície a úsilie zúčastnených.

Nedá mi v tomto kontexte nespomenúť, že prakticky nefunguje koordinácia v oblasti ekonomických strategických záujmov Slovenskej republiky. Jednotlivé rezorty síce deklarujú rôzne snahy, ale praktická činnosť nesie prvky chaosu, bez ducha zapálenia sa o ciele. Typickým príkladom až zanietením pri presadzovaní národných a nadnárodných záujmov sú napríklad Izrael, USA, Rusko a Francúzsko. Slovenská republika, resp. jeho zástupcovia - reprezentanti štátu (spravodajské služby nevynímajúc), sa neustále schováva, za silné lobby týchto krajín a navonok nedostatočné finančné prostriedky, ktoré majú k dispozícii. Ale práve Slovensko má šancu taktiež preniknúť s kvalitnými výrobkami (napr. v oblasti zbrojárskej výroby) na svetových trhoch, lenže akoby tu existoval začarovaný kruh. Kompetentní nemajú skutočný záujem a vytvárajú dojem, že „nič netreba robiť, aby sme nič nepokazili“. A tak množstvo kvalitných ľudí, ktorí dokážu po zadaní požiadaviek presadzovať nadnárodné záujmy, sú pri osobných iniciatívach naopak perzekuovaní a v niektorých prípadoch prepúšťaní. O týchto skutočnostiach však vláda a nadriadení netušia, pretože spravidla riaditelia na jednotlivých ministerstvách, vrátane riaditeľov spravodajských služieb, sú z tohto pohľadu neohrození a dokážu v konečnom dôsledku manipulovať so všetkými aspektmi. Výsledok je potom katastrofálny pre záujmy krajiny, ale aj chod samotných spravodajských služieb.

V tomto kontexte mi nedá nespomenúť § 2 ods. 4 zákona o vojenskom spravodajstve, kde je uvedené:

„Minister obrany Slovenskej republiky poskytuje Národnej rade Slovenskej republiky, prezidentovi Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky informácie získané Vojenským spravodajstvom, ktoré sú významné pre ich rozhodovanie a činnosť.“

Ale ak nie sú v tomto paragrafe uvedenými inštitúciami stanovené dlhodobé, ale ani krátkodobé úlohy pre Vojenské spravodajstvo, môže vôbec minister obrany skutočne fundovane rozhodnúť, ktoré informácie sú významné pre ich rozhodovanie a činnosť? A ak nie je minister obrany ešte pred tým, ako je ustanovený do funkcie dostatočne a hlavne odborne informovaný o podstate činnosti, spôsobe práce týchto služieb, ich možnostiach a schopnostiach, ak sa po ustanovení do funkcie niekoľko mesiacov iba oboznamuje s ich činnosťou, ako môže vedieť (nie iba sa domnievať), čo je pre uvedené inštitúcie relevantné a čo nie. A navyše, ak predtým bolo smerovanie Vojenského spravodajstva – bohužiaľ – politicky ovplyvňované jeho predchodcom (ministrom) z inej politickej strany a nedošlo ani k „okamžitej“ výmene riaditeľov oboch súčastí Vojenského spravodajstva?

A následne v § 4 ods. 1 tohto zákona je uvedené, že :

“ Minister predkladá Národnej rade Slovenskej republiky písomne, najmenej raz ročne, správu o plnení úloh Vojenského spravodajstva.“

Úloha pre ministra je jasná, ale opäť tá istá otázka.

Správu o plnení, vlastne ktorých úloh predkladá minister obrany Národnej rade Slovenskej republiky? V podstate, ale aj prakticky, ide o správu, ktorú vytvorí samotné Vojenské spravodajstvo na základe ním samotným stanovených úloh, ktoré korešpondujú s v zákone stanovenými odsekmi 1 a 2, platnými a ďalej nikým nerozpracovanými do konkrétnych úloh už od roku 1994. Uvedený paragraf však automaticky predpokladá, že minister obrany SR predkladá správu o plnení konkrétne stanovených úloh Vojenskému spravodajstvu zo strany nejakého „vyššieho“ orgánu (zameraných v časovom úseku krátkodobo - mesiace - rok, ako aj postupnom plnení dlhodobých – mnohoročných, to jest strategických spravodajských úloh)

A čo dodať na záver?

Ak existujú národné a nadnárodné záujmy Slovenskej republiky, či už z krátkodobého alebo dlhodobého pohľadu - a tie nepochybne existujú, bolo by iba logické a nanajvýš žiaduce, aby sa v ich kontexte našli jasne a konkrétne čo do obsahu a rozsahu stanovené a časovo rozpracované národné a nadnárodné záujmy aj pre činnosť spravodajských služieb Slovenskej republiky.

Spoliehať sa totiž na to, že spravodajské služby bez strategického riadenia zvrchu, či už parlamentom alebo predstaviteľmi vlády, budú nahrádzať sami od seba ich činnosť je takmer naivné. Veď čo nás nepáli.... a nakoniec už, alebo až o viac ako 3 roky sú tu nové voľby, nové alebo staronové vládnuce politické elity, nové výzvy a nové smerovanie.

M. Žitný: Krátky pohľad na národné a nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb po afére Wikileaks

Milan Žitný (1952) - Novinár a publicista na voľnej nohe, venuje sa hlavne témam bezpečnosti, spravodajských služieb, organizovaného zločinu. Bol podpredsedom tzv. Nezávislej komisie (1992), zriadenej zákonom č.451/91 Zb. (tzv. lustračný). Pôsobil v Rádiu Slobodná Európa, publikoval v mnohých domácich i zahraničných médiách (Respekt, Prostor, East European Reporter, Europäische Rundschau, Der Standard, Týden, Domino efekt a d.), spolupracuje s viacerými mimovládnyimi organizáciami (Transparency international, IVO, Pontis, Člověk v tísni, Človek v ohrození a d.).

Od teroristických útokov z 11.septembra 2001 uplynie onedlho jedna dekáda. Za ten čas sa svet zmenil na nevypočítateľnejšie, menej bezpečné miesto, zatiaľ čo my sa viac-či menej dobrovoľne učíme žiť s nižšou kvalitou súkromia a s vyššou mierou dohľadu. Nechut' brať isté obmedzenia výmenou za vyššiu mieru bezpečnosti ide v krajinách strednej Európy ruka v ruke s pozoruhodne nízkym pocitom obáv z možného teroristického útoku. Podľa prieskumu Eurobarometru z roku 2006 (mladší som k tejto téme - žiaľ - nenašiel) iba veľmi málo obyvateľov krajín strednej Európy považovalo terorizmus za jeden z najdôležitejších problémov. Zatiaľ čo priemer v členských krajinách Európskej únie predstavoval 14%, v Maďarsku, Poľsku a na Slovensku to boli iba 3%, v Českej republike dokonca len 1% respondentov uvádzalo hrozbu teroristického úderu ako veľmi vážny problém. Keďže sa v tomto regióne odvtedy nič dramatické neodohralo, predpokladám, že tieto čísla sa ani príliš nezmenili. Na druhej strane vyjadrovali obyvatelia krajín Visegrádskej štvorky nad priemer EÚ podporu zdieľaniu právomocí k protiteroristickým opatreniam na úrovni orgánov a inštitúcií Európskej únie: na prvom mieste Slovensko s 91%, za ním Maďarsko s 90%, Česká republika a Poľsko s 88% respondentov. Delegovanie právomocí z národných na spoločné európske inštitúcie podporilo v priemere aj 78% obyvateľov únie, čo je takisto vysoké číslo.

Tieto postoje v krajinách V-4 zrejme vyjadrujú nepríliš veľkú dôveru v národné kapacity, v ich vlastné politické elity a bezpečnostné útvary, môže však ísť aj o nedostatočnú znalosť právomocí a reálnych možností nástrojov únie v boji proti terorizmu, keďže výkon leží stále na národných štátoch. Napriek tomu je možné sa domnievať, že obyvatelia únie a stredoeurópskych štátov obzvlášť si reálne želajú, aby táto agenda bola zdieľaná prevažne, ba až zásadne na nadnárodnej úrovni.

Môžeme len odhadovať, keďže príslušný prieskum nemáme k dispozícii, že podobné postoje by sme zaznamenali aj vtedy, ak by sme miesto Európskej únie dosadili Severoatlantickú alianciu. Ale....

Ale to pravdepodobne mohlo platiť len do chvíle, kým internetový portál WikiLeaks nezačal od leta tohto roku zverejňovať klasifikované dokumenty vojenskej a politickej povahy z databáz Spojených štátov amerických. Bolo by určite zaujímavé mať k dispozícii výsledky Eurobarometru alebo iného prieskumu, ktorý by zisťoval, aký vplyv na dôveru obyvateľov EÚ v zdieľanie citlivých informácií bezpečnostnými štruktúrami na nadnárodnej úrovni aféra WikiLeaks priniesla. Bez ohľadu na pohľad laického obyvateľstva tu prítomní spravodajcovia si nepochybne uvedomujú závažnosť dopadu tejto záležitosti na kooperáciu spojencov v euroatlantickom priestore a na zdieľanie klasifikovaných informácií v takomto nadnárodnom rozmere. Aféra Wikileaks je aj čosi ako sarkastický pozdrav novembrovému lisabonskému summitu Severoatlantickej aliancie, ktorý priniesol redefiníciu strategického konceptu Aliancie na nasledujúcu dekádu. Konceptia v časti venovanej krízovému manažmentu napríklad hovorí: "To be effective across the crisis management spectrum, we will: enhance intelligence sharing within NATO, to better predict when crises might occur, and how they can best be prevented."*

Čiže v záujme účinnejšieho krízového manažmentu konceptia predpokladá zvýšenie zdieľania spravodajských informácií v rámci NATO kvôli lepšej predikcii krízových udalostí a ich prevencie. V tomto svetle sa dosť drsne javí únik spravodajských informácií, zámerne spôsobený dvadsaťtiročným vojakom americkej armády, ktoré mohli viesť k ohrozeniu jej informátorov v Afganistane. Svedčí o tom vyjadrenie hovorca Talibanu, ktorý po júlovom zverejnení desiatok tisícov dokumentov o vojne v Afganistane serverom WikiLeaks povedal britským novinárom, že informácie študujú s cieľom identifikovať a potrestať každého, o kom zistia, že spolupracoval s americkými jednotkami. Kto po takomto vyhlásení bude skúšať presvedčiť svoje vlády, aby dali súhlas na zdieľanie citlivých informácií s partnermi, ak sa tieto informácie týkajú našich záujmov a tie môžu byť vzápätí ohrozené? A vlády sa budú musieť, tak ako kedysi postava zo Schlessingerovho filmu Maratónec,

* Aby sme boli efektívni v rámci celého rozsahu krízového manažmentu, budeme podporovať zdieľanie spravodajských informácií v rámci NATO, aby sme vedeli lepšie predpovedať výskyt možných kríz a čo najlepšie im predchádzať.

pýtať: Je to bezpečné? Na odpoveď si bude treba nejaký čas asi počkať, až kým analytici, ktorým nastávajú hody, neprinesú zmysluplné výstupy a krízové centrá nenavrhnú účinné opatrenia proti podobným katastrofálnym únikom informácií. V danom kontexte preto okrem otázky analytickým pracoviskám, akú závažnosť a dopad majú správy z amerických vojenských či diplomatických serverov, je treba sa dôrazne opýtať, či informácie, zdieľané partnermi, sú chránené rovnakým spôsobom, ako tie, ktoré boli zverejnené. Vinníkom totiž v konečnom dôsledku nie je zakladateľ serveru Wikileaks Julian Assange, ale systém, ktorý podľa dostupných informácií umožnil americkému vojakovi široký prístup ku klasifikovaným dokumentom a ich kopírovaniu. Bez ohľadu na výsledok bezpečnostného auditu a na nasledovné opatrenia je dopad aféry Wikileaks pre politické a bezpečnostné prostredie USA a ich spojencov, dovoľm si tvrdiť, už teraz mimoriadne závažný.

Napriek týmto výhradám sa domnievam, že konflikt medzi národnými a nadnárodnými záujmami by v zásade nemusel byť konfliktom, iba - po dôslednom splnení kľúčových podmienok bezpečnosti a ochrany informácií - neustále sa meniacim, v určitom zmysle i prítlačivým procesom, závislým od viacerých, väčšinou predvídateľných faktorov, pokiaľ samozrejme medzi ne nevstúpi prvok typu vis major - taký, aký sa aktuálne objavil na serveri Wikileaks. Národné a nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb existovali aj v minulosti a ich pomer určuje aktuálny politický rámec, kľúčové hrozby a výzvy v oblasti bezpečnosti a z toho vyplývajúce úlohy pre spravodajské služby. A samozrejme patrí sem aj stupeň ochrany takýchto informácií, bez dôvery niet istoty a neistota zasa plodí nedôveru. Aktuálnou hrozbou sa stal fakt, že je možné celkom jednoducho dostať von informácie, ktoré sú schopné ohroziť široký rozsah aktivít spojencov v oblasti spravodajskej práce a kolektívnej bezpečnosti vôbec. Okrem boja s terorizmom a ďalších hrozieb je tu teda nová úloha - zvýšenie ochrany zdieľaných informácií. Bez toho nebude ani nadnárodná spolupráca fungovať efektívne a účinne. Pokiaľ niekto očakával, že nadchádza éra väčšej transparentnosti a otvorenosti, opak bude skôr pravdou, po afére Wikileaks môžeme predpokladať vyššiu mieru utajovania i vzájomnej nedôvery. A ak nie nedôvery, tak vysokej miery obozretnosti určite.

Aj keď ešte nie je asi všetkým takýmto "leaks" koniec a zverejňovania majú podľa niektorých zdrojov pokračovať, už aj doterajší priebeh stačí na poplach. A zároveň dáva našej diskusii na tému národné versus nadnárodné záujmy v činnosti

spravodajských služieb v kontexte aféry WikiLeaks rámeč síce bezmocného, ale pozoruhodne aktuálneho akademického diškurzu, ktorý sa časovo i vecne zaujímavo zhoduje s prebiehajúcimi udalosťami. Keďže viem, že Igor Cibula určil tému tohto sympózia ešte pred prvými únikmi informácií, môžeme vylúčiť, že zvolil túto tému vedome po dohode a koordinácii s Julianom Assangeom. Je ale zároveň vidno, že vyslúžilí spravodajskí dôstojníci dokážu stále vnímať udalosti, hrozby a trendy v bezpečnostnej sfére aktuálne a prediktívne. Už by sme si mohli na záver iba želať, aby prišlo toto sympóziom aj s rýchlym a efektívnym riešením. A svet by mohol byť zase raz o krok bližšie k optimistickejšým scenárom.

Závery zo sympózia

1. Prezentované názory preukázali zložitost' problematiky konfliktného vzťahu medzi legitimitou národných záujmov a objektívnymi nadnárodnými záujmami v činnosti spravodajských služieb a zároveň potvrdili potrebu akcentovať nevyhnutnosť zhody tam, kde spravodajské služby plnia nezastupiteľné poslanie v boji proti globálnym bezpečnostným rizikám.
2. Zborník referátov a diskusných príspevkov zo sympózia by mal byť k dispozícii pre študentov problematiky spravodajských služieb, ale aj pre špecialistov, ktorí sa profesionálne venujú týmito otázkam.
3. Zborník referátov a diskusných príspevkov zo sympózia treba poskytnúť poslancom Národnej rady SR, ktorí sú členmi výborov na kontrolu spravodajských služieb, aby hlbšie poznali aktuálnu problematiku zdieľania informácií v medzinárodnom spravodajskom spoločenstve.
4. Navrhujeme pokračovať v tradícii medzinárodných sympózií o spravodajských službách, pretože tieto podujatia by mohli prispieť k zdokonaľovaniu spravodajského systému Slovenskej republiky.
5. Vyjadrujeme uznanie občianskemu združeniu Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov, zahraničným a domácim lektorom, ktorí bez nároku na odmenu prišli na v poradí už IV. medzinárodné sympóziu; rovnakou mierou oceňujeme podporu zo strany Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, ktorá poskytla materiálnu, technickú a organizačnú pomoc na takej úrovni, aby sympóziu splnilo svoje programované poslanie.

Bratislava 8. decembra 2010

